

Романі

РОМСЬКА НАРОДНА ГАЗЕТА
 МАНУШЕНГЕРО РОМАНО НЕВІПЕ
 №7 (19), вівторок, 4 липня 2000 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯМ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

Колонка редакторів

Сьогоднішній номер нашої газети виходить після трьохмісячної перерви. Ми щиро дякуємо пану Джорджу Соросу та Міжнародному фонду "Відродження" за фінансову підтримку, внаслідок якої наша газета й надалі продовжить своє існування.

Всім дописувачам газети ми дякуємо за листи, в яких вони запитували про причини затримки нашого видання.

У редакції газети пройшли невеликі структурні зміни, які на нашу думку, мають покращити роботу.

У газеті ми продовжуємо наші традиційні рубрики: "Світ і ми", "Соціальні

перехрестя", "Право і роми", "Вивчаємо ромську мову" та інші рубрики, на які вже звернули увагу наші читачі.

У цьому номері, на нашу думку, одним з головних матеріалів, на який би ми хотіли привернути Вашу увагу, є стаття про нелюдське ставлення до громадянина Г.Рошташа, який був жорстоко побитий працівниками правоохоронних органів м.Чопа.

Також ми хотіли б наголосити на співпраці з національними кореспондентами, без яких наша робота була б не настільки плідною.

Шеф-редактор А.Адам
 Редактор Р.Навроцька

ЕПІГРАФ НОМЕРУ:

*І золотої й дорогої
 Мені щоб знали ви, не жаль
 Мосі долі молодой;
 А іноді така печаль
 Оступить душу, аж заплачу.*

Т.Шевченко

*Сомнакуні ай драго манге
 Те джанен тумен, сайнав
 Муре терне берша;
 Врама брігакі лел
 Іло ровел, муре мануша.*

Переклад на ромську А.Адама

Останній дзвоник - вихід у велике життя?

25-го травня ромські школи міста Ужгороду прощалися зі своїми випускниками.

Особливим днем в житті кожного учня, не говорячи вже про випускника школи, є останній дзвоник. І немає різниці, ром він чи ні, попередню його вже чекає самостійне життя, життя сповнене відповідальності, пошуку, самореалізації.

Від фундаменту, який було покладено в основу учнівських знань, залежить їх надбудова, а саме продовження навчання, обрання професії, а отож і майбутнього. Та це людина починає усвідомлювати, на жаль, лише набувши певного життєвого досвіду. І тут в пригоді може знадобитися досвід

батьків, близьких чи друзів. Особливо це стосується ромських дітей.

учнів - це свого роду візит-на картка в життя, а для вчителів успіх їх вихованців - престиж.

Сумно, але треба визнати, що саме такого престижів вчителям ромських шкіл і не вистачає. Дуже рідко юні роми осілюють іспити і потрапляють до вузів.

Частіше це в шкільному віці створюють власні родини, народжують дітей.

Цього року вчителі Ужгородської ЗОШ № 13 не особливо хотіли розповідати про цього-ривний випуск "Надто слабенький" - констатувала одна з них.

Трохи краща ситуація з випускниками в Ужгородській ЗОШ № 14. Десять чоловік з п'ятнадцяти одержать свідоцтва про отримання неповної середньої освіти, інші п'ять ні. Директор школи Йолана Степанівна Фекийшгазі сподівається, що частина випуску продовжить навчання у вечірній школі. Більше того, керівництво школи разом з відділом освіти планує вирішити питання відкриття вечірнього класу при самій школі.

Було б добре, аби сповнилося бажання Президента Закарпатської обласної Асоціації ромських громадських організацій "Експліне" (Єдність) Аладара Євгеновича Адама, висловлене ним на завершальній лінійці: "Хотілося б, щоб на зміну нам прийшли освічені талановиті люди, молоді ромські вчителі, які викладали б на рідній мові. І щоб усі зрозуміли: у навчанні - наша перемога."

(Закінчення на 5-стор.)

На знімку: останній дзвоник у ЗОШ №14.

Вчителі завжди радіють, якщо їх вихованцям вдається здобути вищу освіту, або, принаймні, хорошу спеціальність. Адже, для

Час співпраці

Культурно-освітні та соціальні проблеми ромів час вирішувати на державному рівні, говориться на зустрічі з представниками МФВ в Ужгороді.

У травні місяці 2000 року в обласному центрі Закарпаття Ужгороді представники Міжнародного фонду "Відродження" (МФВ) було організовано семінар-тренінг для лідерів ромських громадських організацій краю. Семінар було проведено координатором МФВ Оксаною Волошенюк, котра ознайомила присутніх з новими пріоритетами та програмами фонду, правилами написання проєктів, розробки бюджетів та задач звітів по ним.

На зустрічі були присутні гості з Києва та Ізмаїлу, які обмінялися власним досвідом співпраці з МФВ. Крім того, були присутні представники Центру Сучасного Суспільства Андрій Попок та Олена Швачка (м. Київ), які зазначили, що варто вже вивести програму МФВ "Роми України" на державний рівень.

Важливим моментом зустрічі стало запевнення пані Оксани, що вона планує привезти до Ужгороду кількох провідних представників телерадіокомунікацій та преси з метою надання цінних консультацій своїм колегам на місцях.

Н. Ференц

Засоби масової інформації та національні меншини

Представники обласної держадміністрації та лідери національних товариств вважають, що кількість національних ЗМІ на Закарпатті є не достатньою.

Нещодавно у Центрі культур національних меншин Закарпаття в Ужгороді проводився круглий стіл за участю голів національних товариств з представниками засобів масової інформації Закарпаття та семінар-тренінг керівників національних товариств з питань підготовки проєктів для от-

римання грантів від міжнародних фондів.

За круглим столом розглядалися питання взаємодії національно-культурних товариств із засобами масової інформації: як висвітлюється життя меншин, як національні товариства пропонують себе ЗМІ, що заважає даному процесу взаємодії набрати ширшого розмаху в плані співробітництва.

Виявляється, на Закарпатті зареєстровано біля 186 друкованих видань, з яких 85 - це газети. Та на думку на-

чальника управління у справах національностей та мовної політики М.І.Черепані, кількість саме національних ЗМІ на Закарпатті є недостатньою. Деякі з присутніх виявили бажання збільшити об'єм національних радомовних передач в регіоні.

Стосовно методики написання проєктів до міжнародних організацій виступив керівник Центру освітніх ініціатив міжнародної програми TACIS О.З.Софії.

На наступний день учасники круглого столу мали змогу взяти участь у семінарі, присвяченому питанням підготовки проєктів для отримання грантів від міжнародних фондів та проконсультуватися з цих питань.

Наш кор.

КОНГРЕС ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ РОМСЬКОЇ РАДИ

24 - 28 липня 2000 року в місті Прага (Чеська Республіка) буде проведений черговий Конгрес міжнародної ромської ради.

На конгрес будуть піднімати наступні питання:

- аналіз становища ромів в їхніх країнах і шляхи вирішення проблем ромів;
- стан ромських засобів масової інформації (газети, журнали, бюлетені та інше);
- ситуація в ромських організаціях.

Очікується, що в роботі конгресу приймуть участь представники ромських організацій з 55 країн світу.

Світовий ромський фестиваль КНАМОРО - 2000

Цей фестиваль проходив в Празі 16-20 травня цього року під егідою президента Чеської республіки Вацлава Гавела.

Програма фестивалю складалась з трьох розділів:

- 1. Семінар експертів за темами:**
  - Роми і права людини;
  - Роми серед європейських меншин;
  - Роми в Чеській Республіці;
- 2. Культурна програма:**
  - Театри, класична музика, традиційна музика і танці, роботи фотографів та ромських артистів, малюнок ромських дітей, демонстрація фільмів на ромську тематику.
- 3. Ромські засоби масової інформації.**
  - Український ромів представляв відомий державний ромський музично-драматичний театр "Романс", очолюваний І.Крикуновим.

ХРОНІКА • ХРОНІКА

Угорщина

Юридична контора національних і етнічних меншин цього року також представила так звану "білу книгу", де записано всі протизаконні дії проти ромів. Імре Фурман, керівник цієї організації зазначив, що виступи проти ромів мало кого хвилюють у країні і що у парламенті образи на адресу ромів не хвилюють жодну з партій. До того ж проти расизму ніхто не виступає.

Голландія

Голландські роми чекають грошової компенсації від влади за образи, яких їм було завдано під час Другої світової війни. Цю новину було повідомлено після зустрічі прем'єр-міністра Віма Кока з ромською делегацією. "Дуже раді, що ми були рівноправними партнерами під час переговорів", - сказав Лалла Вайте після зустрічі.

Голландське керівництво нещодавно прийняло таке рішення: 250 млн. гульденів (110 мільйонів дол.) дати євреям, які пережили Холокост.

Роми також отримують компенсацію. За неофіційними даними, ця сума складатиме 20 мільйонів гульденів.

Словаччина

У вісімдесятитисячному місті Глоговець стався великий етнічний конфлікт між словаками і ромами. Управління з житлового господарства міста вирішило переселити деяких ромів в один будинок, який знаходиться неподалік центру міста. Комісія мотивувала цей шлях тим, що роми не сплачують квартплату. Роми в свою чергу аргументували, що їм час пошукати роботи і їх дискримінацію. Після роботи з ними і грошей розракувалися за комунальні послуги.

Неонацистські організації місто разом із жителями тієї околиці протестують проти такого рішення. "Якщо ромів дійсно переселять у цей будинок, ми своїми руками зруйнуємо його", - лунають погрози словаків.

Югославія

Після бомбардування НАТО в 1999 році близько 130 тисяч ромів вимушені були покинути свої житла в Косово. На сьогодні їх залишилось у рідних домівках всього чотири - п'ять тисяч. В основному, це роми старшого віку, - заявив представник косовських ромів Кока Луан.

Ватикан

Вперше в історії церкви папа Іоан-Павло II просив відпущення гріхів римокатоликів, які були спрямовані проти євреїв, жінок і меншин. "Пробачаємось і просимо прощення" - декілька разів говорив Іоан-Павло II на святі Відпущення гріхів, яке відбулось у соборі Святого Петра. На службі він також мовив слово про ромів.

Україна

Упродовж п'яти днів, з 19 по 24 червня, в Ужгороді проходив II Міжнародний фестиваль телевізійних та радіопрограм для національних меншин "Мій рідний край". Переможці отримали дипломи та цінні подарунки. У концертній програмі фестивалю виступив і ансамбль ромського танцю "Ром сом", який присутні зустріли шаленими оплесками.

У заході взяли участь представники України, Болгарії, Іспанії та Фінляндії, які обмінювалися досвідом вирішення ромських проблем у себе та знайомилися з методами роботи своїх угорських колег.

Протягом трьох днів учасники семінару мали нагоду відвідати Бюро національних та етнічних меншин, Ромський національний культурно-інформаційний центр, Міністерство освіти Угорщини, Болгарський культурний дім та селище Ноград.

У Бюро національних та етнічних меншин

Заступник керівника Бюро Габрієлла Варіо коротко ознайомила присутніх з Конституцією Угорщини, Законом про національні меншини, з міжнародними зобов'язаннями Угорської держави (Закон Ради Європи про права меншин, рамкова конвенція, хартия регіональних мов), системою омбурсмана, системою національного самоврядування, роботою самої інституції.

Вона розкрила ряд проблем ромського населення Угорщини, які виявилися на двох схожих на невеликій території в Україні ці проблеми не вирішуються, в Угорщині, принаймні, створюються всі необхідні умови для швидкого та ефективного їх розв'язання.

В Угорщині роми становлять найчисельнішу національну меншину (майже 1 млн. чол.), що складає 10% від загальної кількості вітчизняного населення країни.

З майже 1500 національних самоврядувань, 833 (в тому числі 11 самоврядувань з міжнародною сферою діяльності) є ромськими. У їх функціонуванні задіяно біля 2 тис. осіб. Та навіть дана система не може повністю задовольнити усіх потреб цієї нації.

Основною найгострішою проблемою угорських ромів є зайнятість. Якщо в Угорщині відсоток безробітних громадян є порівняно невисоким (9% населення), то серед ромського населення цей показник сягає 49-50 відсотків.

Щоб якось покращити ситуацію, що склалася, в країні було розроблено програму соціальної підтримки ромів. У ній взяли участь Міністерство ромського самоврядування та Міністерство сільського господарства Угорщини, які співпрацюють вже на протяжж 3-х років.

Основною метою програми є забезпечити ромів землею, надати ромським сім'ям можливість вести сільськогосподарську діяльність і тим самим покращити їх соціальне становище.

Окрім того, слід згадати проблеми, пов'язані з дискримінацією угорських ромів та з становищем з їх освітою.

У Міністерстві освіти Угорщини

Працівник Міністерства освіти Угорщини Анна Шімон розповіла учасникам семінару про загальне положення ромської освіти в країні, шляхи подолання неграмотності ромської молоді, шляхи інтеграції її у суспільство.

У Законі про національні меншини Угорщини є стаття, пов'язана з освітою.

Згідно неї, якщо 8-м батьків виявляють бажання, щоб їх діти

Європа піклується про ромів

З 4-го по 6-те травня 2000 року під егідою Ради Європи у столиці Угорщини Будапешті проходив семінар-тренінг, присвячений питанням освіти, культури, мови та працевлаштування ромів.

Україну на семінарі представляли голова Державного комітету з питань національностей України В.Троцинський та голова Департаменту міжнародних відносин та зовнішніх зв'язків А.Дяченко.

навчалися на рідній мові, тобто мові однієї з меншин (в Угорщині офіційно визнаються права 13 меншин), країна повинна його задовольнити.

Національному меншиною в Угорщині визнається народ, який проживає з угорцями на їх території понад 100 років.

Торі найважливішим аспектом освіти Угорщини є розробка спільних методів виховання та

На знімку: представники України В.Троцинський та А.Дяченко.

задач навчання молоді. Обов'язковою дисципліною у всіх національних школах, наприклад, є історія даної нації.

Угорські школи, в тому числі й національні, допомагають дітям не тільки отримати фундаментальні знання з певних предметів, але й надають фінансову допомогу своїм учням. Як саме?

З центрального бюджету на школи виділяються нормативні кошти. Цього року сума становила 104 тисячі форинтів на дитину у рік. Крім того, кошти виділяються й на окремі національні самоврядування країни, які теж певний відсоток віддають на розвиток освіти. Отже, якщо дитина належить, наприклад до ромської національності, вона отримуватиме нормативних 104 тисяч у рік, отримуватиме ще додаткових 27,5 тисяч форинтів від ромського національного самоврядування.

У цілому, система угорської освіти є досить такою людяною. Наприклад, якщо учень не може відповісти на поставлене перед ним запитання, це ще не є провальною ЗПР (затримки психічного розвитку) чи олігофренії, як часто стверджують спеціалісти українських ромських шкіл. Можна віднести до простого незнання державної мови, а не відсутності знань з якоїсь дисципліни.

В Угорщині існує комітет, який спеціально спостерігає за ментальним рівнем розвитку дітей. Якщо у дитини дійсно спостерігаються певні психічні відхилення, вона потрапляє до спешколи. Тоді до нормативних коштів на дитину (при нагоді, коштів національного самоврядування), з бюджету виділяється додаткових 15 тисяч.

Отже, головним критерієм угорської освіти є відповідність темпів навчання до здібностей та швидкості засвоєння знань учнями.

Нещодавно уряд Угорщини прийняв нову постанову, яка повинна сприяти інтеграції та адаптації ромської меншини у сучасне суспільство. Згідно неї, особам до 22-літнього віку надається пра-

во на початок навчання, або його продовження на будь-якій стадії.

Як бачимо, Угорщина дедалі більше опікується своїми ромами. Ще б пак! Адже, віднедавна вона є членом Ради Європи, а це вимагає значної роботи для поліпшення становища національних меншин згідно вимог даного об'єднання.

Стосовно ж політики України по вирішенню ромського питання, то присутність на такого рівня семінарі представників українського Уряду дає надію на майбутні зміни становища ромів і у нашій державі.

Іспанія

Найпоширенішою меншиною Іспанії є роми. За Конституцією даної країни, вони користуються такими ж правами, як і всі інші громадяни.

Найбільший культурний центр іспанських ромів знаходиться у Гранаді. У країні випробовується ряд ромських програм. Одна з них - програма інтеграції ромів Андалузії, яка на 75% фінансується Радою Європи. Згідно неї, біля 250 молодих ромів щорічно навчаються на курсах, де викладається понад 12 різних професій. Доведено, що з них близько 70% знаходять собі місце роботи, деякі навіть розпочинають власний бізнес. Подібні програми починають поширюватися також у Болгарії та Греції.

На знімку: представники делегації Іспанії

Болгарія

Населення Болгарії становить близько 8 млн. чоловік, з яких майже 1 млн. - роми.

Однією з найавторитетніших організацій, котра займається проблемами ромів є Національна Рада з етнічних та демографічних проблем. Виникла вона у грудні 1997 року, її складовою частиною є комісія, яка розробила програму допомоги інтеграції ромів у болгарське суспільство. Дана програма була прийнята та затверджена Урядом країни. Як результат, у 23-х областях Болгарії з'являються свої ромські спеціалісти, які працюють у різних інституціях, навіть у Міністерствах освіти, охорони здоров'я, соціального розвитку регіонів та деінде.

Активну діяльність у Болгарії веде і Балкано-ромська Фондація, програми якої охоплюють понад 60% ромів країни.

Але, оскільки державний бюджет для національних меншин країни виділяє зовсім мало коштів, діяльність даних організацій підтримується в основному різними міжнародними донорськими об'єднаннями. А це не дає можливості досягти якісних

змін навіть у питанні зайнятості ромського населення, безробіття якого у Болгарії сягає 90-відсоткового показника.

На знімку: представники делегації Болгарії

Фінляндія

У Фінляндії проживає біля 10 тис. ромів. Це не враховуючи ромів-біженців з інших куточків світу, котрі просять у країні політичний притулок. Іх проблемами, в основному, займаються різні громадські об'єднання. Одним з таких є, наприклад, товариство національної освіти Фінляндії. Виникло воно у 1998 році. В організації працює троє штатних працівників.

Основною метою діяльності товариства є розробка системи освіти фінських ромів, пропаганда та збереження ромських традицій.

Переважна більшість ромів Фінляндії добре володіє рідною мовою. Якщо знаходиться хоча б чотири учні, котрі хочуть навчатися на ромській, для них знаходять вчителів. Товариство національної освіти Фінляндії організовує для таких вчителів курси підвищення кваліфікації, літні школи. Окрім того, допомагає ромам співпрацювати з органами місцевого самоврядування, займається виданничою діяльністю.

Нещодавно світ побачили ромський буквар та перша у Фінляндії граматика ромської мови "Sar me sikiiva romanen?" Генрі Гедмана. Щокварталу товариство випускає ромський національний журнал. Організацією було створено ряд відеофільмів про ромську культуру, розроблено кілька міжнародних видавничих проектів.

На даному етапі вищезгадане товариство працює над розробкою міжнародного проекту навчання ромських учнів, у котрому повинні взяти участь представники ромської народності з 7-ми європейських країн.

Ромські національні товариства Фінляндії тісно співпрацюють з владними структурами. Наприклад, при Міністерстві соціальних справ та здоров'я було створено Раду з ромських питань. Її членами є 22 особи, половина з яких є працівниками даного Міністерства, а друга половина - це представники різних ромських громадських організацій. Разом вони розробляють стратегію та тактику своїх майбутніх дій, методи боротьби з расизмом, пропагандою збереження ромської мови та культури, методами захисту прав ромської меншини.

На знімку: представники делегації Фінляндії

Ремонт взуття - праця не легка

Неподалік пл. Корятовича, у самому серці Ужгороду, знаходиться відома багатьом взуттєва майстерня "Чобіток". Славиться вона тим, що тут дуже якісно та швидко ремонтують взуття. Колектив у "Чобітку" працює великий. Десять чоловік. Приміщення ж орендується ромською родиною Горняків.

З питанням, кому першою на думку спала ідея орендувати приміщення під майстерню, я звернулася до одного з найстарших працівників Горняка Євгена Федоровича.

"Ця ідея з'явилася у мого сина Павла" - розповідає Євген Федорович. "Зараз ми працюємо разом: я та двоє моїх синів. Роботи не щурасемо, взуття лагодимо на совість. Раніше якось жилося людям краще. Тепер багато безробітних. А якщо хто й має роботу, то вона зазвичай низько оплачується. Тому й ціни в майстерні помірні. Буває підійде до нас людина похилого віку, то навіть за роботу грошей не візьмемо. Адже, пенсіонером самі знаєте як живеться!"

І хоча ремонт взуттєвків важке (наприклад за обладнанням та матеріалами доводиться їздити у Київ), та дуже потрібне. І Горнякам воно подобається. Молодший син Горняка Павла Євгеновича, у вільний від занять спортом час, теж приходить допомагати батькові та дідусяві, освоюючи ази цієї професії.

Білий син ромської сім'ї

До речі, працює у майстерні ще одна цікава доля людина. Це Рошко Юлій Андрійович. Його дитинство проходило по школах-інтернатах, аж поки він

Взуттєвих майстерень у Ужгороді чимало. Та чи знаєте ви, що в переважній більшості там працюють роми?

не віт і поки не взяла цього білого хлопчика на виховання ромка Бучко Єлизавета Дмитрівна - бабуся братів Горняків. У них він виростав, з ними живе й по нині. "Хоч я і не ром", - розповідає Юлій Андрійович, - та з Горняками ми мов брати. Такі сім'ї рідко зустрічаються. Це дружні, чуйні люди, які ніколи тебе не покинуть напризволяще."

Мене здивувало, що між собою вони спілкуються ромською. Юлій Андрійович пояснює: "У Горняків я багато чого навчився. Це не тільки ромська. Раніше я працював бригадиром-експедитором, а зараз вже маю власний павільйон по ремонту взуття на пл. Кирила й Мефодія."

Та головне, що навчився у них не втрачати надю на краще, врити та любити. Вони замінили мені сім'ю, якої я ніколи не знав. І за це я буду їм завжди вдячний."

Взуттєвків з дитини прибирав
Зовсім у вільному хінці Ужгороду у районової магазину "Веселка" знаходиться інша взуттєва майстерня, яка теж користується великою популярністю серед жителів міста. У ній також працює ром. Це Гаракаль Юлій Іванович.

У двірках майстерні я зустрілася з жінкою, яка щойно забрала своє замовлення. Я попросила її розповісти, чи задоволена вона роботою цього майстра. "Мене звали Софроніа Степанівна Карлівна. Я один із постійних клієнтів цього майстра і вже на протязі 3-х років ношу ремонтувати своє взуття саме до нього. Мені дуже подобається, що замовлення виконуються швидко, якісно та за помірну ціну. Раджу всім

На знімку: Горняк Євген Федорович з сином Павлом

своїм знайомим звертатися саме сюди."

Зайшовши в середину, я побачила маленьке, але добре облаштоване приміщення. За прилавком працював майстер, якого я попросила розповісти трохи про себе.

Виявляється, Юлій Мартонович походить із родини музикантів. Сам він теж грає на гітарі. Ось фрагмент його розповіді: "Раніше були дивовижні часи", - згадує він. "З ансамблем "Романі Яг" ми об'їздили багато країн світу. Це і Чехія, і Словаччина, Польща, і Угорщина. Що й казати!

Та часи змінилися, музикантів "притисло". Довелося шукати інший спосіб заробітку. А так як після школи я закінчив Ужгородське профтехучилище, то це мені пішло й знадобилося - пішов працювати на взуттєву фабрику.

Пізнавши, за збігом обставин, я познайомився із директором малого підприємства "Німб" Гамішем Петром Павловичем, який запропонував мені піти до нього працювати. Я погодився. І як бачите, працюю тут по сьогодні."

Світ без добрих людей

Від себе додаю, що Юлій Мартонович - людина скромна, добросовісна. За роботою засиджується нога аж до 9-ї - 10-ї години вечора. Від пенсіонерів грошей майже не бере, за "дякую" ремонтує диткам портфель. І люди йому за це вдячні.

Магдаліна Семенюк, наприклад, навіть подякувала йому на сторінках газети "Корсо".

І віршак з цієї газети висить тепер на стіні у його майстерні.

"Дуже приємно, коли люди вдячні тобі", - знається Юлій Мартонович, чи просто Дюс, як тут звикли називати його.

"Для щастя мені багато не потрібно. Нехай лише хтось попросить у Бога здоров'я та щастя мені та моєї сім'ї. А цього вже й так достатньо."

Наш кор.

У сусідньому з Чомонином селі Страбичево також живуть роми. Тут нараховується 18 хат, де проживає близько 120 ромів. У минулому вони в основному займалися традиційним для ромів відомим ремеслом - виготовленням саману.

Нині стараються прилаштуватися до сучасних економічних умов. Роми Страбичева зрозуміли, що для багатьох з них лише праця із землею допоможе полегшити життя. Староста табору Володимир Горват - він же й депутат сільської ради, робив усе можливе, аби мешканцям табору дали землю.

Кожна ромська сім'я має 25-50 соток землі. Шість сімей, які працювали у місцевому колгоспі, крім цього ще отримали земельний пай розміром в один гектар. Майже кожна ромська сім'я має коня. Адже коні мають велике значення у ромських сім'ях - за допомогою них обробляють землі, збирають металобрухт, лікарські трави, які продають за гроші або

виминою за продукти. Мрія і прагнення кожної сім'ї - придбати коня і віз. Завдяки наполегливості ромам на своїх землях ділянках вдається виростити і зібрати хороші врожаї, яких вистачає на всю зиму і на розсад.

старостою страбичевського ромського табору.

Із судами - українцями роми живуть дружно, по-сусідськи допомагаючи один одному. Володимир Горват - іздовий катафалку.

Найстаршому мешканцю табору Арпаду Муржу

Роми Страбичева

У хатах і дворах - чисто-та Деякі вирощують навіть виноград і займаються птахівництвом.

Роми Страбичева люблять і поважають свого старосту. Це підтверджується тим, що вже більше 28 останніх років Володимир є

69 літ. Пропрацював 35 років, за це отримав пенсію у 47 грн, але й надалі залишається оптимістом.

Ромські діти відвідують школу, оскільки їхні батьки розуміють у наш час для ромів освіта потрібна, як ніколи.

Наці Б.

З вірою й любов'ю до Першого Причасття

Свято Красної Трійці. Час - післюбийний. Концовський римо-католицька церква переповнена прихожанами. У цей день вперше в історії села, та, напевно, і в історії Закарпаття, 13 ромських дітей стоять перед оltарем і приймають Перше Причасття.

Два роки тому священник з Угорщини Петер перебував на Закарпатті як місіонер і зайшов у Концовський табір. Він познайомився з ромськими дітьми і почав вчити їх Біблії. Цю добру ініціативу Петера продовжив священник Аттіло Меклі, який також приїхав з Угорщини. І ось їх результат: 13 маленьких ромів свідомо йдуть до Святої Сповіді і на одне з великих християнських свят - свято Красної Трійці приймають Перше Причасття.

До цього треба сказати, що велику роботу по вивченню Біблії проводили місіонерка Анна Береш та її помічниця, учениці її класу Едіта Береш, Рената Муска і Віолетта Бондар. Завдяки їм діти вивчили напам'ять молитви - пісні. Навчання проводилось в таборі, в хаті Іло-

ни Лакатош, яку всі маленькі роми називають мама Іцу. До речі, діти відвідували школу, де навчилися читати, писати. А Тібор і Адам Лакатош, Малинда Деметер, Лівя Фекс, Шандор Пап отримували з різних предметів лише оцінки "4" і "5".

У святковій проповіді священник Аттіло розповів одну казку, суть якої полягає у тому, що любов лише тоді має силу, коли її поділити з кимось. За заповіддю Божою це звучить так: люби ближнього, як самого себе. Цю істину підтвер-

дили і тексти пісень, які так мило виконували діти під музику священника!

На службі разом з першопричастниками були присутні і їх батьки. Треба було бачити їх щасливі обличчя!

Після закінчення літургії у дворі церкви на дітей чекав гостинний стіл, на якому були тістечка, соки, бутерброди, какао.

Віриться, що незабаром будуть роми - першопричастники і в інших таборах Закарпаття, серця яких сповнюватимуться вірою та любов'ю до ближнього.

Горват Б.

Роздуми з питаннями

Хто наступний?

Цікаво, що думає людина, коли на сто процентів знає про своє майбутнє? А він знає...

Чи боявся "тої з косяку", яка уже ось-ось мала переступити поріг? Згадував минуле? Складав плани на майбутнє? Правда була страшною...

За три дні до того дня ми гуляли тротуарами. Думали і - ві і я - про сенс життя. Для чого воно в цілому дано людині? Це питання не має сенсу і відповіді не потребує.

Людвіг Горват прожив коротке життя у Мукачеві. Він був сповнений бажання жити. А в решті - решті? ...

У Мукачівському таборі живе 5 тисяч ромів. Тільки за кілька місяців поточного року цей світ покинуло 5

молодих людей з діагнозом туберкульоз. А взагалі табір несе із собою у XXI вік 38 хвороб, а саме: туберкульоз, астму, захворювання печінки, нирок, серця та інші. В основному - факт вражаючий і заслуговує уваги - цей світ залишає молодь у розквіті своїх сил.

Немає кому лікувати - чи нема чим і за що? Людей. Це у той час, коли вулиці сел залиті асфальтом, тротуари міста Мукачева викладені кольоровою плиткою. Як ми ходили у 80-х роках, так і нині ходимо по болотах. До того ж у центрі табору - сміттєзвалище.

Кому потрібні хворі люди? Нікому, окрім батьків. Хто наступний? Кого життя готує до церемонії вінчання з смертю?

Хто наступний? Це може бути твій ближній. Поки він живий, люби його, як самого себе. Скажи добре слово. Аби потім не жалкувати.

Лакатош А.

(обробка Грицищук Т.)

Питання "Чому впродовж останніх двох десятиліть помирають молоді люди віком 20 - 25 років?" зависає у повітрі. Яка причина такого факту? Хто прокоментує? **Хвороба.** Муки в хворобі - немов генеральна рецепція перед вступом у шлюб зі смертю.

Все можна купити чи підкупити. Тільки не смерть. Бажання жити є найвищим бажанням у світі. Навіть хворі люди готові мучитись у важкій хворобі роками. Весна тільки-но входить у свої права. Йому 21. Лікарня. Діагноз - рак печінки. Смерть забирає це юне життя у свої обійми.

Як все було? Його батько залишив матір вдовою, три рідні кровинки - сиротами. Йому було тільки 16 літ. Переживання. Нервування. "Чому такій несправедливий світ?" - питання не давало спокою.

Тубдиспансер. Діагноз - туберкульоз. Лікування упродовж трьох літ і зим. Дружина і двійко дітей поруч: вони жили надією. Благали...

Допомога з Голландії

Уже на протязі декількох років Перечинську школу-інтернат для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського

піклування, відвідують гості з Голландії, а саме представники організації "Християнська допомога Східній Європі", яку очолює житель м.Невердона Ян Ебелтис.

За цей період вони привезли в школу-інтернат музикальний центр, який встановлено в актовому залі, комп'ютер, принтер, одяг, взуття, предмети особистої гігієни, а також подарунки учням.

Особливу увагу гості з Голландії звертають на зміцнення матеріальної бази школи, оздоровлення та лікування дітей.

За їх фінансової допомоги проведено капітальний ремонт учбових і туалетних кімнат на 1-х поверхах спальних корпусів. На інших поверхках спальних корпусів замінено умівальники, змішувачі, унітази.

Проведено ремонт коридорів та деяких приміщень при підготовці школи до 1999 - 2000 навчального року.

На початку 2000 року за рахунок коштів організації "Християнська допомога Східній Європі" встановлено шиферно-дерев'яну покрівлю над приміщенням харчоблоку школи розміром 28 x 14, проведено ремонт деяких приміщень школи, закуплено канцелярські товари, миючі засоби, предмети особистої гігієни, скло, інші предмети першої необхідності.

Протягом 3-х місяців 1999 року шестеро учнів школи-інтернату знаходилися на ліпньому відпочинку в м. Невердомі. Цей період у житті учнів Сурмай Романа, Бахша Сілві, Мариковської Нонни, Нергеш Сніжани, Дачрев Естери, Матей Юрія надовго залишиться в пам'яті. Діти фізично зміцнили, вивчили голландську мову, ознайомилися з визначними місяцями Голландії.

Школою було зекономлено біля 75000 гривень, які необхідно було на оздоровлення цих дітей на місцях.

У грудні місяці 1999 року двох дітей школи, а саме Бумбі Романа та Благу Владислава взято на лікування в Голландію. У Бумбі Романа діагноз: "Цироз печінки, варикозне розширення вен

МОВОЮ ЦИФР	
Станом на 01.05.2000р. в Перечинській школі-інтернаті:	
всього дітей	- 295
покинути	- 82
сироти	- 52
позбавлені батьків	- 23
напівсироти	- 108
мають батьків напівздатних	- 30

стравоходу 2 ст.", у Благу Владислава діагноз: "Стан після травматичного розриву задньої уретри".

Про цих дітей стало відомо всій Голландії. Їх показували по телебаченню, писали засоби масової інформації.

На операцію Благу Владислава та обслідування і лікування Бумбі Романа було витрачено близько 15 тисяч доларів США за рахунок пожертвувань голландських громадян.

Учаться висловити ширше вдячність усім тим, хто зробив пожертвуваннями допомогли навчати дітей, які в даний час помувають себе здоровими і повноцінними людьми.

В даний час організацією "Християнська допомога Східній Європі" запрошено на літній відпочинок протягом трьох місяців 22 учні школи (10 роки). Діти будуть проживати в сім'ях, за ними буде спостерігати психолог, а також вони будуть під постійним медичним наглядом. Організація бере на себе фінансові обов'язки по виготовленню документів на виїзд, оплачується проїзд до Голландії і назад.

Ця акція допоможе економічній школі біля 40 тис. гривень в цей нелегкий для всіх час час.

Ми надіємось, що за цей період діти зміцніють, добре відпочинуть і запам'ятають добрих голландських людей, які приймуть їх до себе.

Вирішується питання про обладнання лазні у прибудові дівочого спального коридору.

Школа переживає важкі часи. У бюджеті на 2000 рік заплановано виділення коштів на ремонт, придбання меблів, одягу, взуття, предметів особистої гігієни в межах 50%. Навіть на харчування не вистачає коштів.

Висловлюємо щирі вдячність організації "Християнська допомога Східній Європі", особисто Яну Ебелтису за ту допомогу, яку вони здійснюють для дітей школи-інтернату.

Від імені педагогічного і учнівського колективів директор школи В.Ф.Коба.

З ПРОСТЯГНУТОЮ РУКОЮ

Пенсіонери, інваліди, матері-одиначки - сьогодні це найменш захищена категорія людей. Пенсії та соціальної допомоги на прожиття, як правило, не вистачає. Їм часто доводиться якось підзаробляти, або просто йти жебракувати.

Сьогодні чудовий сонячний день. Набережна. Ще здалеку лунають чарівні акорди знайомих мелодій. Пішоходний міст. По обидва боки на ньому сидять люди з простягнутою рукою. У самому кінці, з краєчку, під трьохколіровою розкладною парасолькою на інвалідній колясці грає на баяні ром. Грає вртуозно, імпровізуючи. Підходжу ближче. Інструмент замовкає. Знайомишось.

"Іван", - коротко представляється чоловік, не знімаючи при цьому сонцезахисні окуляри. Прізвисько казати остерігається.

До нас підходить жіночка, яка до цього сиділа не подалік на лавці. Впевнившись, що в всьому лиш кореспондент, вона спирається на перила, вслухаючись у нашу розмову.

Іванові 46-ть років. Народився він у с.Білки Іршавського району. Закінчив 8-м класів середньої школи, після чого одружився.

"Нас в сім'ї було троє, це брат та сестра", - розповідає він. "Наш батько Олександр був музикантом. Грав на скрипці. Тому любов до музики у мене ще змалечку. Самотужки оволодів грою на баяні, гітарі

та скрипці. Зараз це мій єдиний хліб."

"У нас п'ятеро дітей", - приєднується до розмови жіночка. Я дізнаюся, що це його дружина Ганна. "Старшому сину двадцять. Він теж грає на багатьох інструментах" - з гордістю каже вона Вітерець доносити пахощі річки Жинка замислюється. На її обличчі помітна печаль.

"Ви знаєте", - не витримує Іван, "Я хочу сказати щось для мене дуже важливе. Десь рік тому мені паралізувало ліву щок. З тих пір я завжди вдягаю сонцезахисні окуляри. Бо вираз мого обличчя відштовхує перехожих і вони думають, що я п'яний. А грати в п'яному вигляді я б собі ніколи не дозволив."

"Так, п'яній людині грошей не дають", - втручається Ганна, "а вони нам вкрай потрібні. Головний чиним через нашу доньку. У сім місяців вона захворіла на менингіт, і після цього їй повністю паралізувало".

Все своє життя Іван Олександрович працював на сезонних роботах. То гастролював з різними музичними колективами, переважно по Росії та Казахстані, то брався за більш важку роботу. Але завжди годував

сім'ю, яка всоуди супроводжувала його.

Виготовляючи у холодній воді вальки (саман), простудив вени. Прийшлося ампутувати ноги. Спочатку одну, через кілька років другу. Загалом Іван переніс 18-ть операцій.

Зараз теж заробляє собі на життя музикою, правда не в ансамблі, а на мості.

"Напевно багатьом я вже надаю", - хриплим голосом каже Іван, "але 38 грн. пенсії навіть на харчі не вистачає. Ми звертались по допомогу в Червоній Хрест та вони мені дали лише піджак і плащ білий, мов у лікаря. Шкода, що кращі речі з гуманітарної допомоги опиняються не у тих, хто дійсно потребує, а на базарах. Цей бізнес зараз процвітає не лише в інших містах України, але, на жаль, і в Ужгороді."

Ми розмовляємо, повз нас проходять байдужі люди, зрідка в коробку кидають копійчину.

Напевно Іван з сім'єю невдовзі знову подастись на

заробітки. Він каже: "Своєму чоловіку у чужому місті заробити легше. Головне не набридати." У його голові звучить якась дивна туга. Можливо, за минулим.

Я запитую, чого б він хотів для свого народу?

Іван замислюється, посміхається й каже: "Головне здоров'я: тілесного та духовного, можливість заробляти власними руками, а не жебракуванням, можливість навчати в школі дітей, бути просто людьми як і всі інші..."

Його роздуми обриває перехожий, який кидає в коробку гроші, каже: "Грай, Лакатоше, грай!"

На знімку: Лакатош Іван Олександрович. (Фото 1999 року.)

Наталія Герцег.

Ромська дівчина на подіумі

Про Коварі Крісту не можна сказати, що вона звичайна будаєштська ромка. Працює топ-моделью в агентстві "Attractive Elite", своєю ж екзотичною поведінкою нагадує відому Наомі Кемпбелл.

ри роки, батько помер і ми з мамою залишилися одні.

- Національна приналежність не заважала тобі?

- Ніколи, навіть у школі. Напевно, я відношуся до щасливих людей.

- Куди ти пішла по закінченні школи?

- У дитинстві я була дуже поганою дівчинкою і це відбивалося й на моїх оцінках. Та поступивши до торговельного технікуму, я стала більш серйозною.

- А чому ти обрала саме цю професію?

- Коли мені було 12-ть, мама привела мене в студію на демонстрацію одягу. Так я й потрапила на курси, по закінченні яких отримала сертифікат. Прочитавши в газеті обяву, що агентство шукає модель, я звернулася туди. Так і отримала роботу. Та цьому передували платі фототести, кошти на які мені дала мама.

- Чи важлива була для тебе тебе фінансова та моральна підтримка з боку матері?

- Так, адже одні фототести обійшлися в суму майже 50 тисяч форинтів.

Та й моральна підтримка для мене є дуже важливою.

- Твої колеги знають що ти ромка? Якщо так, то чи не відчуваєш ти негативну дискримінацію з їх боку?

- Не відчуваю. Навіть, навпаки. Адже за кордоном особливо подобаються саме екзотичні дівчата. А коли мене запитують, чи я угорка, то відповідаю, що лише на половину.

- Як проходить один день моделі?

- Зовсім не так, як за кордоном. В Угорщині мало моделей з постійним місцем роботи. Для мене напружений день починається з примірки одягу, що іноді триває 2-3 години. Згодом, 5-6 годин - це репетиції. І під кінець я готуюся до самого виходу на подіум: макіяж і таке інше...

- Як проходить репетиція?

- Це звичайно вивчення хореографії, нових рухів.

- Які твої стосунки з іншими дівчатами?

- Хороші. Правда з новенькими іноді виникають певні непорозуміння.

- Яка подія була для тебе найважливішою?

- Передусім, це знайомство з людьми, які мені допомагали. Нарої Томаш та інші. Але найбільшою подією для мене стала поїздка до Лос-Анджелесу.

Там мені запропонували позувати без одягу на так званих акт-фотографіях. Та я наважилась відмовитись.

- Ти вважаєш, що краса тіла треба приховувати?

- Ні. Але в зйомках, які мені пропонували, не було художніх мотивів.

- Які твої плани на майбутнє?

- Хотіла б якнайдовше бути моделлю. Відвідати Париж, Мілан, зустрітись з зірками цього бізнесу і теж стати відомою.

Алекс Ді Сайд
(Матеріал взято з угорського журналу "Lungo drom").

Переклад Чурей Єви

Те, що ми не хочемо чути

(відверті думки про життя та традиції ромів, що живуть у Німеччині)

Соціальний та сімейний статус ромських чоловіків та ромських жінок сильно відрізняються. На жаль, жінкам випала нещаслива карта. Стиль їхнього життя можна порівняти з тим, яким жили п'ятсот років тому. В обов'язки ромської жінки входить догляд за дітьми, ведення домашнього господарства, взагалі тримання великої родини разом. Як справжня мати, вона повністю знає деталі життя її дітей, включно найменші дрібниці. Вона часто вивідує цю інформацію від свого чоловіка, оскільки знає, що може очікувати жорстоке покарання для себе та дитини, оскільки, як мати сім'ї, вона має утримувати дитину від дурниць. На додаток до ведення домашнього господарства, вона також мусить виконувати роботу, яку проглядає її чоловік.

Та, не дивлячись на важку працю, визначену ромським законом, бувають у неї і чудри.

Чоловіки господарі сім'ї, їхнє слово - закон. Робота чоловіків складається з координування сім'ї обговорення політичних подій свята з іншими чоловіками. Координування сім'ї є дійсно дуже стомлююча, потребує багато енергії діяльності, інколи не все відбувається за бажанням чоловіка, бо жінки і діти мають свої ідеї. Інколи трапляється, що діти не слухаються своїх батьків, і тоді, за традиціями, отримують покарання і мати і дитина.

Найбільшу відповідальність чоловік несе за свою доньку. Він повністю контролює її життя, особливо що стосується її вільного часу (якщо вона такий взагалі має). Своєю завданням він вважає віддати дівчину заміж незайманою. Що стосується заміжжя, про це дівчину ніколи не питають, її думка про майбутнього обрання нікого не цікавить. Інколи нареченій на ромському весіллі всього 12 років.

Якщо дівчина виходить заміж незайманою, то сім'я отримує хорошу репутацію і всі залишаються задоволені. Якщо ж дівчина втратила свою цноту до заміжжя, її відправляють назад до батьків відразу ж у першу шлюбну ніч. Що ж трапляється з нею після цього, ми можемо тільки уявляти. Репутація сім'ї руйнується, а дівчина стає загарованою.

Що стосується школи та професійного навчання, ромські дівчата знаходяться у невідданому положенні через їхнє раннє заміжжя. Є ромські дівчата, які відвідують школу, роблять це вони нерегулярно. Але ці дівчата припиняють відвідувати школу при досягненні підліткового віку. Батьки бояться відправляти їх до школи, де вони могли б навчитися "поганим" речам. З іншої сторони, біля шкільного подвір'я вештається багато "поганих" хлопців.

Навчання не надають великого значення, оскільки найважливішим є сім'я і жінка має турбуватися про неї 24 години на день. І ще будучи молодою дівчиною кожна має навчитися вести домашнє господарство: готувати, прибирати, турбуватися про чоловіка та родичів, обслуговувати гостей, ходити купувати з чоловіком і, при цьому не забувати завжди посміхатися.

Дівчата можуть виходити лише у супроводі дорослих. Така можливість, як піти у кіно чи на басейн навіть не обговорюється. Сплкування з однолітками відбувається лише у сім'ї. Більшість ромів тут, у Німеччині, живуть у притулках без постійного громадянства. Як результат цієї важкої ситуації, ромські діти мають малі шанси реалізувати свій потенціал і часто малі перспективи на майбутнє.

Хлопцям у цьому плані легше. Вони мають більше свободи. Вони можуть виходити, наприклад, у кіно,

молодіжний центр, дискотеку, вони не потребують супроводу. Вони також перетинають межі раннього одруження, але не є такими обмеженими, як дівчата. Їм не треба бути незайманими для того, щоб відразу почати виконувати обов'язки голови сім'ї.

Хлопці рано пізнають, як має поводитися "справжній чоловік". Їх навчають цьому постійно, і навчають цьому їх їхні батьки, які є взірцем, і які знають, як має поводитися справжній чоловік: на відміну від дівчат, які мають сидіти вдома, батько часто бере сина у місто, відвідують сім'ї, на збори з іншими чоловіками, де обговорюється політика і хлопцеві багато може навчитися. Для багатьох хлопців важко вписатися у модель сильного чоловіка. Вони знаходяться під великим тиском, оскільки часто старший син несе відповідальність за родину, коли батьки йдуть заробляти на прожиття.

Хлопцям легше у відносини школи та професійного навчання, ніж дівчатам. Вони не мусять відразу кидати навчання через одруження, але оскільки в ромському середовищі це не дуже свавільство, небагато з них отримують вищу освіту.

Нормальний розвиток особистості порівнюється з трьома фазами: дитина, молода людина, доросла людина. Між ромами це по-іншому: деякі з них з дитинства стають відразу дорослою людиною. Юність пропущена, це часто впливає на стосунки між окремими індивідами. Наприклад, 16-річна дівчина з однією дитиною і з другою на підході має набагато менше вимог для її віку, хоч в дійсності не є цілком дорослою. Інший приклад: Уявіть собі групу ромських дітей, які граються і молоді мати, яка приходить перевірити, що роблять її діти. За кілька хвилин ви побачите молоді мати, яка грається з її

дітьми і ще питання, хто з них одержує більше задоволення. Цей приклад свідчить, що ця дівчина, хоч і живе життєм дорослої людини, насправді є ще дитиною.

Ми маємо багато табу, наприклад стосовно статевих стосунків. Ніхто не говорить на цю тему. Дітям ніхто не пояснює, що призводить до дезінформації та страхів. Інше табу - тема гомосексуалізму. Ромський чоловік або жінка-геї не можуть виразити свої потреби і змушені вести подвійне життя. Більшість таких чоловіків мають подруг жінок тільки для того, щоб довести, що вони не геї, "не втратили обличчя". Я би хотіла одного дня бути спроможною говорити про все це відкрито. Але все це залежить від нас, нової генерації. Тому що ми є єдиними, хто має право творити зміни.

Звичайно, я розумію, що моя стаття звучить трохи провокаційно, але, в дійсності, це те, чого я сподіваюся досягти. Я впевнена, що ситуація, в такому стані як зараз не може продовжуватися. Я також знаю ромів, які ведуть абсолютно інший стиль життя, ніж той, який ми описали. Тим не менш життя, яке я описала, є повсякденністю для багатьох ромських сімей. Ми знаходимося у період великих змін. Є роми, які навчаються у школах та університетах. Також є ромські жінки, які, незважаючи на традиції, будують своє життя для себе самостійно.

Я повністю підтримую ідею збереження мови та культури, які можна передати нашим дітям. Але я не підтримую ідею збереження традицій, традицій, які придушують особистість людей. Я відмовляюсь акцентувати традиції, які уявляють людей та не дозволяють бути вільними. Якщо хтось піде проти традицій, його виключають з родини. А для нас, хто цінує родину більш за все, це найжорстокіше покарання, яке може бути.

Автор: Сабіна Кгемайлі
Переклад на українську: Н.Попович

Роми та шкіни тренуються разом

Станіслав Тішер - колишній майстер Чехії з боксу, ром за походженням, вирішив без будь-якої офіційної допомоги з боку держави боротися проти злочинності та наркоманії.

Народився Станіслав Тішер у Пезні. З 15-ти років почав брати участь у боксерських змаганнях. Одним з його тренерів був навіть майстер світу Юліус Торма. У 18-ть років з репутацією надійного боксера він переїжджає в Прагу. В 1981 році отримав свій перший титул майстра республіки.

Загалом Станіслав Тішер отримав 8-м титулів майстра Чехії, 2-ва титули майстра Чехословаччини. Виграв цілий ряд міжнародних турнірів в Угорщині, Румунії, Італії... Що ж стосується участі в офіційних міжнародних змаганнях, та тут його спіткала ціла низка невдач. Таких, як відмова країн соціалістичного блоку взяти участь в Олімпійських іграх у Лос-Анджелесі, випадкові травми, непорозуміння з Союзом боксерів тощо.

Деякий час він змагався як професіонал в Австрії. Повернувшись в Чехію, Станіслав Тішер одружився. Та не покинув займатися спортом.

Завдяки його ініціативі та наполегливості в Празі в районі Жижков вдалося відкрити боксерський клуб для молоді.

"Я бачив молодих людей, не лише ромів, але й білих, які тинялися по вулицях та зловживали наркотиками. Я вирішив щось зробити для них, знайти їм заняття та мету в житті", - каже боксер. Спочатку в клуб ходили лише роми. Згодом гадже, а ще пізніше почали навідуватись навіть шкіни. Вже через тиждень бажаних тренуватись було біля шістдесяти.

"Я ніколи не хотів, щоб у клуб ходили виключно роми. Адже він створений для всіх тих, хто цікавиться боксом і кому цей вид спорту може допомогти". Перший спортивний

клуб Станіслава Тішера був створений у 1995 році. Два роки він діяв у Теслі Сокол. Пізніше боксер збудував Центр для дітей і молоді в Лібні, куди приходили навіть глядачі.

На республіканських змаганнях "Його хлопці" у різних вікових категоріях здобули одну срібну та дві бронзові медалі.

"Нещодавно, наприклад, ми їздили на змагання "Рома Чехії проти Рома Словаччини", - розказує Станіслав Тішер. Подібні змагання проходили в Чехії та в Німеччині.

Нещодавно під новий спортивний центр в районі Жижков (Прага) було виділено ще одне приміщення. Правда офіційно воно ще не відкрито. Бракує коштів на обслуговування.

"Міністерство освіти Чехії нещодавно виділило грому для грошей на компанію "Спорт проти наркотиків", та нам дісталися лише крихти."

Дуже незвично дивитися на те, як разом тренуються роми та шкіни. Ми моволі напрошується питання, чи не призводить це до конфліктних ситуацій.

"Зовсім ні, - каже боксер. "Вони зрозуміли, що ми роми не всі однакові, а ми дізналися, що й вони не всі такі вже й злі. І хоча я сам неодноразово був об'єктом відкрити боксерський клуб для молоді."

"Для молоді дуже важливе визнання їх вагомості оточуючими. Коли вони дійсно починають бути вартими уваги, середовище теж починає сприймати їх інакше", - пояснює мотивацію своїх дій Станіслав Тішер. "Крім того, спорт вчить їх своєрідного кодексу честі."

(Матеріал взято з журналу словацької мови в Чехії "Slovenske dotyky").

На знімку: Станіслав Тішер з групою своїх учнів.

Переклад Наталії Ференц.

Останній дзвінок - вихід у велике життя?

(Закінчення. Початок на стор. 1)

І щоб кожний із учнів та випускників взяв на озброєння слова, адресовані їм вчителем ЗОШ №14 Леонідом Дмитровичем Малецьким та гідно крокував у велике життя.

В добру путь випускники,
Настало нарешті хвилююче свято,
Останнього дзвоника пам'ятний день,
І квітів у Вас, і усмішок багато.

І Вам адресується море пісень,
Зовсім уже скоро закінчить школу,
Сьогодні для Вас цей останній дзвінок,
Та друзів своїх не забудьте Вам ніколи

І тих вчителів, що давали урок.
Для Вас вчителі не жалючі сили,
Чимало здоров'я свого віддали,
Розумному, доброму, вічному вчили,
Щоб скрізь і у всьому були Ви людьми.

І де б не були, і щоб не робили,
І скільки б Вам років в житті не було,
Не раз Ви згадаєте, як Вас учили,
Водили в музеї, театри, кіно,

Тож, хай Вам щастить!
Хоч на власній стежині,
Зустрітись може тернисте життя,
Трудиться і вірно служити Батьківщині,
Бо праця, щоб знали, основа буття.
Н.Ф. Герцег

Ромські футбольні змагання у Ниредьгазі

24 червня 2000 року в Угорщині в місті Ниредьгазі проходив 7-й Кубок ромських футбольних команд, в якому взяли участь 60 команд країни.

Учасників привітав Президент Республіканського ромського етнічного самоврядування Флоріан Фаркаш.

Учасники виступили пан Фаркаш відмітив роль та вклад Президента Фонду Республіканського Ромського Кубку Дюлі Балага. Змагання було завершено урочистим виступом держсекретаря Міністерства молоді та спорту Ференца Денеша.

ЗАЩО?

У Чопському міськвідділі міліції був жорстоко побитий ром Рошташ Г.І. Після того, як ром не знімався у злочині, який хотіли "списати" на нього працівники міліції, його відпустили додому ледь живого. По даному факту на захист прав та інтересів Рошташа Г.І. правозахисний центр "Єдність" направив відповідні звернення до Генерального Прокурора України щодо факту неправомірних дій працівників міліції. На жаль в регіоні продовжується свавілля правоох-

ронці по відношенню до представників ромської народності. Пропонуємо читачам нашої газети копію звернення нашої правозахисної організації на ім'я представника ВРУ Н.Карпачової та Генеральному Прокурору України, в компетенцію якого входить здійснення нагляду щодо дотримання законів органами внутрішніх справ. Сподіваємось, що посадові особи дадуть належну оцінку і порушать кримінальну справу проти тих, що грубо порушують права людини.

Генеральному Прокурору України

Копія: Уповноваженому ВР по правам людини Н.Карпачовій

Копія: Директору Європейського центру по захисту прав ромів Димітріні Петровій

Вважаємо за необхідне поставити Вас до відома щодо виявлення нашим центром по захисту прав ромів факту грубого порушення прав людини, зокрема, рома Рошташа Гейзи Йосиповича, 1959 р.н., мешканця м.Чопа, Закарпатської обл.

Суть справи полягає в тому, що 25 травня цього року, приблизно о 14 годині він був затриманий та доставлений із свого власного будинку (вул.Приозерна, 83) двома працівниками міліції (один з яких на прізвище Кіндра) у Чопський міський відділ міліції. Це затримання було зроблено у грубій формі, яке супроводжувалося приниженням людської честі та національної гідності. На адрес ромів лунала нецензурна лайка, доходило навіть до застосування сили по відношенню до жінок.

У відділенні міліції затриманому Рошташу під психологічним тиском пропонували знізнатися у крадіжці велосипеда від мешканки м.Чопа, у якій за чотири дні до цього Рошташ працював на земельній ділянці.

Оскільки ром ніякого відношення до факту викрадення велосипеда не мав, він категорично відмовився оговорювати себе. Після такої принципової відповіді, Рошташа почали жорстоко бити по голові, рукам, ногам, сідницям та грудній клітці. Удари наносилися гумовою міліційською палицею і дерев'яною палицею, і були настільки сильними, що ром двічі втрачав свідомість. Таке катування людини продовжувалося з 16-ї по 19-ю годину. Рошташ зазначає, що удари наносив працівник карного розшуку Чопського міськвідділу, який був у

нетверезому стані (потерпілий зможе його впізнати), і декілька ударів палицею по голові, як пізніше виявилось, наніс міліціонер Кіндра.

Після такого насильства Рошташа примусили підписати два аркуші паперу, яких йому не прочитали, і які він сам не читав, оскільки є неграмотним.

Працівники міліції відпустили зап'ятого рома, залякавши у себе його паспорт. Вже вдома Рошташу стало значно гірше, тому родичі викликали "швидку допомогу". Медики, які прибули за викликом, дізнавшись що рома побіли міліціонери, обмежилися тільки перевіркою тиску, і практично ніякої допомоги не надали. На повторні запитання "швидку допомоги" більше не реагувала.

Відразу після того, як нам стало відомо про вищепописаний інцидент, ми виїхали до Чопа. У відділенні міліції нам повернули паспорт Рошташа Г.І., без будь-якого коментарю про протиправні дії працівників міліції. Після невдалого спроб помістити хворого рома у місцеву лікарню, Рошташ був перевезений нами в обласний центр м.Ужгород, і доставлений у важкому стані в нейрохірургічне відділення обласної клінічної лікарні, де було встановлено діагноз: множинні забої та садни тулуба і кінцівок, масивна гематома правого плеча і передпліччя. Забій нирок.

Оскільки черепно-мозкової травми лікарі не виявили, Рошташа направили в Ужгородську центральну міську клінічну лікарню, де його, після двох днів дебатів, було поміщено до травматологічного відділення на стаціонарне лікування. Звертаємо Вашу увагу на та-

кий кричущий факт, що медичні працівники навіть не хотіли надавати допомогу, і, як це необхідно у подібних випадках, повідомити органи міліції про хворого, який доставлений з пошкодженнями явно насильницького характеру. І вже у понеділок, 29 травня, Рошташ був виписаний з лікарні!!!

Адвокатом центру по захисту прав ромів були направлені відповідні запити в лікувальні заклади з метою отримання письмових доказів по цій справі. Крім того, Рошташ був направлений на судово-медичне обстеження в ОБСМЕ Закарпатської обл.

Необхідно зауважити, що всі інстанції, в яких ми намагалися отримати відповідні довідки, чинили цьому шалений опір, оскільки не хотіли мати зайвий проблем з міліцією. Тому не дивно, що Рошташ був "виписаний" з формулюванням "порушення лікувального режиму".

Беручи до уваги, що подібні порушення прав ромів в нашій області є типовим явищем, реагування прокуратури як обласного рівня, так і республіканського на грубі порушення прав людини з боку міліції, в умовах значної корумпованості держустанов усіх рівнів, зводяться виключно до звичайних чиновницьких відписок, тому, за таких обставин, ми вважаємо за доцільне звернутися за незалежним захистом до Вас.

З огляду на результати діяльності нашого правозахисного центру, можна без перебільшення зазначити, що найбільш ефективним засобом запобігання протиправних дій з боку вітчизняної міліції є офіційні застереження щодо фактів грубих по-

рушень прав людини до України, як до держави і члена ООН, таких впливових міжнародних правозахисних організацій, як Європейський Центр Захисту Прав Ромів.

По факту наведених вище грубих порушень прав людини, нашим центром направлені відповідні звернення Генеральному прокурору України та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, проте, на наше думку, необхідних та дієвих заходів щодо притягнення до кримінальної відповідальності винних посадовців Чопської міліції за перевищення службових повноважень не буде.

Хочемо запевнити Вас, що нашою правозахисною організацією робиться все можливе для успішної реалізації наданих Вашим центром проектів по здійсненню захисту прав ромів в нашому регіоні, і ми докладемо всіх зусиль для того, щоб виправдати Вашу довіру до нас.

Для більш повної та об'єктивної оцінки описаних фактів порушень прав Рошташа Г.І., додаємо до цього листа наступні документи:

- фотографії побитого Рошташа;
  - копію листа Генеральному Прокурору України;
  - копію довідки УМЦКЛ;
  - оригінал довідки ОКЛ;
  - копію акту судово-медичного обстеження ЗОБСМЕ;
- При необхідності нами буде надано всі оригінали зазначених документів та інша інформація, яка зацікавить Вас.
- З глибокою повагою**
Адвокат товариства
В.П.Дідичин
Голова товариства
А.Є.Адам

"Ром ніколи не почне сварку першим"

Нині пропонуємо розмову нашого кореспондента з дільничним інспектором міста Ужгорода, майором міліції Сергієм Борисовичем.

- Сергію Борисовичу, насамперед скажіть, будь ласка, у чому полягає робота дільничного?

- У профілактиці злочинів і правопорушень, а саме: проведенні нагляду за конкретними особами - раніше судимими, тими, які підозрюються у скоєнні злочину. До того ж дільничний збирає дані про певну людину, розмовляє із свідками, сусідами, веде облік і так далі.

- Ви уже більше року працюєте дільничним на території, де проживає чимало ромів (Радванка, Горяни, Дравці, вул.Гагаріна, вул.Лавріщева). Скажіть відверто, як відносяться роми до Вас, як до міліціонера?

- Не можу сказати, що вони (як і всі інші) мене поважають. Але коли прихожу, скажімо, на вулицю Тельмана, де проживає близько 250 ромів, мене обступає 20-30 чоловік і кожен починає говорити про свої проблеми. Жінки з дітьми на руках - всі біля мене, а чоловіки стоять осторонь. Коли я розмовляю з ними, прошу документи, який би засвідчував певну особу, то роми зразу питають: "А Ви повернете мій паспорт (посвідчення)?" Відповідаю: "Поверну, коли виясно, що Ви не та людина, яка підозрюється у скоєнні злочину". Роми розуміють ціну паспорта чи будь-якого іншого документа. Хоча на сьогодні лише 30 відсотків мають паспорти нового зразка. Я розумію становище багатьох з них - коли нема за що хліба купити, то їм не до паспорта. Але хоч, аби роми зрозуміли через газету: паспорт - основний документ, який засвідчує особу.

- Ви свого часу були дільничним старого центру, зокрема площі Корятовича. Що спільного і відмінного між ромами мікрорайону Радванка і Корятовича.

- Майже нічого. Хоча... Роми з площі Корятовича - елітні роми. Більша частина з них живе досить комфортно. На Радванці ж панує бідність. Звідси й різні кримінальні дії. Радванські роми притягуються до відповідальності в основному за скоєні крадіжки, шахрайство. А "елітні" - за валютні операції.

- Сергію Борисовичу, коли роми звертаються до Вас по допомогу, то чи сприяє їм?

- Стараюся. Але, коли їм починаєш допомагати, а вони це відчувають і бачать, то потім кажуть: "Ви нам тільки допоможіть - налякайте того чи того (здебільшого скарги на "п'яниц"), і ми писати заяв-скарг не будемо". На що я відповідаю: "Вибачте, але я, як і всі працівники міліції, не з рогами, аби ходити і лякати". Зрозуміте: міліція вживає попереджувальні заходи. Хочете, аби ваш кривдник був притягнений до відповідальності? Напишіть заяву. Якщо то буде в нашій компетенції - вживемо відповідні заходи, якщо ні - порадимо куди звернутися. Лякати нікого не будемо. А от попередити - наш професійний обов'язок.

- Як вирішуєте конфлікти, коли стається конфлікт між ромами?

- Дуже легко або дуже важко. Роми самі між собою розбираються. У них золоте правило: не виносити своїх проблем на розгляд публіки, а тим паче міліції, хоч як би важко не було.

- Відомо чимало випадків, коли конфлікти виникають між ромами й українцями...

- Насамперед хочу сказати із своєї практики, спостережень, що роми там, де живуть, не крадуть. Люди живуть з ними мирно. Хоч крики, співи, танці, витта голодних собак набридає сусідам, але на моє прохання написати заяву категорично відмовляються. Тоді, скажіть, як я можу йти до рома і читати йому мораль, попереджувати? Ром, хоч неграмотний, а запитає мене: "Маєте заяву? У той час були? Свідків маєте - приведіть..."

- Наведіть, будь ласка, приклад.

- Ось переді мною лежить заява, яка була подана 10 червня громадянином Г., росіянином. Він скаржився на ромів, які завдали йому тілесних пошкоджень.

Це так. Але ж саме він ініціатор бійки, до того ж перебував у нетверезому стані. Скоріше всього він буде попереджений про недопущення порушення громадського порядку. Вся справа в тому, що це не знаємо наслідків тілесних ушкоджень. У той вечір він мій ромам, які гостилися мирно за столом, зробили зауваження. Чому саме йому нанесли тілесних ушкоджень? Роми пояснюють, що він до них чіплявся. Адже ром ніколи не почне сварку першим.

Тетяна Грицишук

Популярні міфи про ромів

Перший міф. Єгиптяни.

На протязі багатьох століть ромів називали єгиптянами через те, що самі роми називали себе вихідцями з Єгипту. До сьогодні навіть у англійській мові збереглась ця назва - Gypsies.

Розповсюджений сьогодні термін "цигани" - це скорочений варіант грецького слова Anthinganoi, що означало "недоторканий". Ця назва поширилась і на назву релігійної групи (секти), що колись знаходилась на території Фрігії та Тракії у Малій Азії для попередження контактів з іншими сторонами особами. Від слова Anthinganoi походять інші назви ромів: Citano - по-іспанськи, Gypsos - по-грецьки, Gypsos - по-македонськи. Цей термін закріпив неправильну уяву оточуючих про ромів, як вихідців з Єгипту. Інші модифікації існують, як похідні від грецького слова Zigeuner - німецьки, Zingari - по-італійськи, Zingari - по-польськи, Ziganav - по-румунськи тощо.

Самі роми підтримували цю міфу відносно себе з багатьох причин. Це краще задовольняло їх інтереси, образно пояснювало причини міграції як спочатку це були біблійні мотиви і ромів мого

їого нащадки назавжди блукати по землі.

Багато легенд відносно вихідної точки кочування і міграції ромів не були міфами і не мають відображення в біблійних джерелах. Так, дійсно, ромів завжди говорили, що їх початком кочового шляху був Єгипет і тому вони називали себе самі єгиптянами, а своїх поведирів "герцогами Єгипту". Проте не збереглося жодного документу, де би було це зафіксовано коронація, надання титулу графа, герцога або інших титулів. Так, довгий час серед ромів були відомі королі (наприклад, в Румунії), графи і герцоги. Але вони обирались самими ромами у своїх общинах, великих родинних кланах не тому, що він походив з королівського роду, а тому, що мав певний вік, досвід, мудрість. Лідер родинного клану - людина (чоловік, дуже рідко може бути і жінка), що викликає повагу та може бути прикладом для інших земляків. Такими людьми називали як Bago Rom. (Розумна голова, Велика ромська голова).

Іноколи ромів представляли себе вавилонцями, набійцями, абіссінцями або навіть нащадками кельтських друїдів. Звідси ніким чином не можна було знайти перші вихідні точки початку міграції, а особливо романтичні образи та версії, що пов'язані з нібито ромами, що населяли легендарний острів Атлантиду.

Є.Сюрет

(продовження в наступному номері)

Ромська казка - билина.

Чому Господь наш Ісус був прибитий до хреста трьома цвяхами

Звичайно, всіх приречених прибивали до хрестів чотирма цвяхами.

За вироком Пілата було вирішено розп'яти Ісуса на хресті. Замовили у теслярів хрест і послали трьох солдатів за цвяхами. Дали їм 80 крейцерів - цвяхи (гвіздки) повинні були бути міцними, щоб витримати тіло Ісуса.

Відправились три солдати з гострими списами до ковала. Їм було наказано чекати, поки не зробить коваль цвяхи. Йшли вони по дорозі, було дуже жарко і вирішили зайти до корчми. Замовили декілька склянок вина. Потім замовили ще. Так вони просиділи до вечора. А цвяхів ще немає. З грошей залишилась рівно половина. Пішли вони шукати ковала, щоб той викував їм цвяхи.

Знайшли ковала - араба і говорять йому:

- Послухай, арабе! Нам необхідно чотири міцних цвяха, щоб у хрест вбитий, зроби нам їх хутчіше. Завтра будемо розп'яти Ісуса за те, що він хопив над усю світлом правити.

У відповідь на такі слова коваль араб відірвав водою, загасив вогонь у горні і відповів:

- Неправду ви говорите. Чув я про Ісуса, хорший він чоловік. Якщо ви хочете розп'яти його, то я в цьому вам не помічник!

- Добре подумай арабе! Ми з тобою по-доброму го-

воримо. Не послухаєш нас, скуштуєш це!

Вони закололи його списами і пішли шукати іншого ковала. Але знайти іншого такий п'ятий час було нелегко. Два рази обійшли вони місто, на кінець почули удари молота. В кінець довгої дороги помітили підлігуючий вогонь. Пішли солдати на вогнище і бачать, що на краю канави сидить біля вогнища коваль. У нього в руках були клещі, він тримав цвях, а його жінка, як і водилося у давнину, біла молотком по наковальні.

- Дел о Дел лачі рат - підняв шляпу на голові ром - коваль.

- Здорово ром, сказали солдати. Якщо ти зробиш до свого цвяха ще три, то ми тобі заплатимо сорок крейцерів.

На той час це була величезна сума, тим більше для рома - ковала! Його не треба було два рази просити. Почав він кувати і вже відточив вістря другого гвіздки, як з полум'я заговорила душа вбитого араба:

- Кинь, цигане, не роби цього! Твоїми гвіздками будуть розп'яті самого великого з пророків. Цвяхи необхідні для того, щоб прибити його до хреста.

Ні жінка, ні солдати не чули цих слів, один коваль чув. Знав він, що такий Ісус Христос, це йому розповів один старий ром. "Але у них, - думає ром, - у солдат сила -

списи гострі, во у крові!" Налякався ром, подав знак жінці бий далі!

Так він викував ще два гвіздки і віддав їх солдатам, а вони сховали їх у свою торбу. На кінець ром викував і четвертого гвіздка. Кинув його у пісок подав від наковальні.

Ой, Девла, Девла, велика твоя могутність! Ти завжди твориш чудо над ромами! Цвях не охолоджувався і розпечений лежав на землі. Що тільки не зробив ром: водою поливав а ромля засипав - гвіздок лишався гарячим.

Дивились, дивились солдати, що не може остигати цвях коваль нікими засобами, зрозуміли, що тут щось нечисто і вирішили піти з трьома цвяхами.

Той же ночі вирішив циган втекти з тих країв. То тут, то там розбивав він свій шатер, то там, то в іншому місті виривав собі їм. Нікто не розумів, чому він місце собі не знаходить. А секрет був у тому, що де би не починав працювати ром - коваль, завжди один з розжарених цвяхів не хотів охолоджуватися і горів наче вугілля у полум'ї. Що лишалося робити йому? Знов сідати на вояк і їхати, куди очі бачать.

Так і роз'їздив Ісуса трьома гвіздками. О, дорогочинний Девлоро! Не карай ти більше нас, розкиданий по світу народ!

Тібор Бартош

Ромська тема в образотворчому мистецтві

Тштван Чокі

Художник народився 13 лютого 1868 року в містечку Пуштагреші (Південно-Східна Угорщина). Після закінчення Будапештської художньої школи поступив у Мюнхенську художню Академію. По її закінченню набував майстерності в Парижі, де у 1891 році закінчив картину "Чистильники картоплі", за що був удостоєний призу "За високий професіоналізм".

У 1892 році його картина "Це робіть від мого імені" в Паризькому художньому салоні отримала золоту медаль. Художник шукав свої сюжети, які були б новими та свіжими у міських художніх галереях і салонах. Через рік його картина "Ержібет Баторі" на виставі у Мюнхені отримала золоту медаль. Всю свою зрілу пору художник прожив у Парижі, але туга за батьківщиною не давала йому спокою. На ваш розг-

ляд пропонуємо картину Іштвана Чокі "Волоські ромі" (Olah ciganyok).

Картина відноситься до жанрових сцен. Сюжет доволі простий: зупинка ромів під лісом, де вони займаються своїм традиційним ремеслом: вироблення корит з дерева. Мабуть це одна сім'я, де кожен зайнятий своєю роботою: один рубає дерево, інший вирізає корито та шліфує його. На передньому плані сидить засмучена мати. У неї на руках дитина. Тільки одну дитину ми бачимо серед усієї ромської роди-

ни. Мабуть була дуже суворозима і ні одна дитина не пережила її. Сумує стара ромка, що сидить біля свого чоловіка, що шліфує корито. Ні чудовий краєвид, ні тепла погода, ні яскраве вбрання, що сушить на сонці, не приносить їй радості і оптимізму.

Важка доля волоських ромів того часу, якій і присвячена картина, спонукає до роздумів глядача і руйнує загальну думку про безтурботне і щасливе життя ромів.

Є.Навроцька

Роми та система освіти Центральної та Східної Європи

Відносини в системі освіти між ромами і не ромами мають багато проблем з точки зору ромів, оскільки, на думку ромів, школа - це місце, де держава намагається ромських дітей перетворити у "гаджо" - не ромів. Ця ситуація склалася після Другої Світової війни. Ромські діти вчили ті норми, які протирчили їх основним життєвим принципам та критеріям, були протилежні їх увчлєнням, а їх культура розглядалась з точки зору не ромів.

Наступні колапси комуністичної системи країн Європи характеризуються двома чинниками: економічними кризами та драматичним зростанням расизму. Загальна сума цих факторів призвела до порушення прав ромів, зокрема, у школі.

По-перше: ромів просто ображають у нормальній шкільній системі. Викладачі фізично, словесно та емоційно ображають ромів. Учні та їхні батьки теж недоброзичливо ставляться до ромів, на що дирекція школи, як правило, закриває очі.

По-друге: у більшості країн Центральної та Східної Європи прийнято шкільну систему, яка фактично узаконує значну диференціацію у відношенні до ромських і не ромських дітей, внаслідок чого ромів часто можна знайти в різних класах і школах. Існування окремих класів та шкіл змінює ситуацію до гіршого. Спеціальні ж школи - це школи для розумово відсталіх, це школи для дітей, які не можуть вчитися в нормальних школах (Чехія, Словаччина, Угорщина). Тому ромів, зокре-

ма ромський етнос, ототожнюються з поняттям "розумово відсталі". В деяких районах расистське відношення настільки явне, що ромські діти взагалі не відвідують школи.

Образ у школі

Всі роми, які відвідують школу, помічають децю інше ставлення до себе, ніж до інших дітей. Вони постійно стикаються з образами з боку викладачів. Іх не тільки ображають, але можуть навіть вдирити. Діти ображаються публічно, що призводить до, що вони просто припиняють відвідувати школу. Дирекція шкіл не вживає ніяких заходів для боротьби з цим ганебним явищем.

Відокремлення ромів до спеціальних шкіл

Системи освіти країн Центральної та Східної Європи відіграють важливу роль у забезпеченні суспільства підготовленою молоддю, що є дуже вагомим. Основним принципом шкільної філософії є розвиток. Школи ставлять за мету швидко зробити різницю між слабкими та сильними учнями. Лише невелика кількість готується для університетської освіти. Більшість дітей вже в молодших класах мають чітке уявлення про їхню майбутню. Діти, які розуміють цю систему, будуть своєю кар'єрою вступати до школи з різних причин (мовних відмінностей, культурних особливостей, програм та педагогічних методів та образ, які були описані нами раніше), не проявляють себе в повній мірі на початку свого шкільного життя. Тому вони, в більшості випадків,

виховуються в класах, які пропонують низький стандарт освіти. В гіршому випадку (в таких країнах, як Чехія, Словаччина та Угорщина) ромські діти з самого початку їхнього навчання переводяться до так званих "спеціальних шкіл", тобто шкіл для розумово відсталіх дітей.

У Чеській Республіці в школах для розумово відсталіх ромських дітей на 15% більше, ніж не ромських. Педагоги з Чехії та Угорщини, які давали інтерв'ю для "ERRC" погоджуються, що в багатьох випадках направлення ромів у спеціальні школи робиться не на основі розумової відсталості, але скоріше через расову дискримінацію. Одна вчителька спеціальної у Чеській Республіці розповіла "ERRC": "У мене в класі навчається 5-6 ромських дітей. Як найменше 3-4 з них могли б чудово навчатися у нормальній школі".

В Угорщині існує фінансова допомога для батьків, діти яких навчаються у спеціальної школи для ромів. В кінець кінців у таких школах діти відкидаються назад. В Чехії існує механізм, який називається "діагностичний стан", завдяки якому ромські діти направляються з нормальних шкіл до спеціальних терміном до шести місяців, щоб визначити, чи здатні вони навчатися в нормальних школах, чи ні. В дійсності, діти рідко повертаються до нормальних шкіл, якщо не сказати ніколи.

(продовження в наступному номері)

Románi Yag

A Roma Nép Újsága
Manusengero Romano Nyevice

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

A szerkesztő oszlopa

A mai újság számunk három hónapos szünet után jelent meg. Mi hálásan köszönjük Dzsordzs Szoros úrnak és a Nemzetközi Újjászületés Alapítványnak az anyagi támogatását melynek köszönhetően az újság továbbra is megjelenik. A szerkesztőségünkben kisebb nagyobb változások történtek, melyek szerintünk csak előnyére válhatnak munkánkunk.

Az újságunkban folytatjuk a megszokott rovatainkat: „A világ és mi”, „Szociális útkezeszedés”.

„A jog és a romák”, „Tanuljunk a roma nyelvet” és a többi rovat.

A mai számunkban egy nagyon fontos cikkre szeretnénk felhívni figyelmüket, amelyből megújhadják, hogy Rostás G. kegyetlenül megverték az igazságszolgáltatás munkatársai Csapon.

Köszönjük munkatársaink, együttes szeretet mely nélkül, nem lenne ilyen győzelmozó munkánk.

*Fő szerkesztő: Ádám A.
Szerkesztő: Györgyi N.*

Romák a nagyvilágban

Magyarország

Közép-Európa első egyetlen roma lakótelepében, pécsi Gandhi Gimnáziumban elbálgott az első végző osztály. A végzősök közül tizenhatan felsőbboktatási intézményekben, ketten pedig középfokú oktatási intézményben szereznek továbbtanulni.

Nyíregyháza

2000. június 24. Nyíregyházán 60 csapat részvételével lezajlott a 7. magyarországi Roma Kupa országos döntője.

Farkas Flórián, az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke megnyitó beszédében többek között ezeket mondta: „Egy olyan rendezvény résztvevői vagyunk, amely Európában is aligha nem egyedülálló. Hiszen példa nélküli, hogy egy etnikai kisebbség képviselői ilyen szép számban mérkőzzenek meg a labdarugó pályákon, hogy a legjobb elnyerhesse a magyarországi Roma Kupát.”

Dénes Ferenc, az ISMh. államtitkára az Ifjúsági és Sportminisztérium nevében elismerését fejezte ki az ötletadó szervezőknek, akik példát adnak ember – és sportszeretetükről.

Hollandia

A hollandiai romák pénzügyi kompenzációt várnak a második világháborúban elszennvedett sérelmeikért a hágai kormányzattól is. Ezt Wim Kok miniszterelnök és a roma delegáció tárgyalása után jelentették be. A Holland Kormány nemrégiben döntött úgy, hogy 250 millió guldenrel (110 millió dollár) kárpótolja a Holocaust zsidó túlélőit. A romákat számuknak megfelelően szintén kompenzálják. Nem hivatalos adatok szerint itt 20 millió guldenről van szó.

Szlovákia

A mintegy nyolcvanezer lakosú szlovákia Hlohovecban óriási etnikai konfliktus bontakozott ki a szlovákok és a romák között. A polgármesteri hivatal lakástügyi bizottsága úgy döntött, egyes romákat átköltöztetett jelenlegi lakásukból egy Hlohovec központjától nem messze eső házba. A bizottsággal azzal indokolta lépését, hogy a romák nem fizették a lakbért. A romák azt állítják, hogy a munkahelykeresés során ázszkrimináció éri őket, ezért munkanélküliek, s így nem tudnak lakbért fizetni.

Először Kárpátalján...

Piros Pünkösöd napjának délutánja... Koncháza római katolikus temploma zsúfolásig megtelt. Hogy is ne. A falu történetében először, de valószínűleg Kárpátalján is első ízben volt első áldozó tizenhárom roma gyerek. Ha előfordult is néha ezelőtt, hogy egy-egy jobb módú roma család gyerekei áldoztak, egyszerre tizenhárom még sosem állt oltár előtt.

A felemelő esemény előzménye pedig az, hogy két évvel ezelőtt a koncházi tábortban megjelent Péter atya, aki Magyarországról érkezett Kárpátaljára. Ő kezdte el a gyerekeket hittanra oktatni. Péter atya kezdeményezésének a folytatója Mékli Attila atya lett, aki szintén Magyarországról érkezett. Az ő érdemük, hogy ezen a pünkösdi délutánon tanú lehetünk tizenhárom roma gyerek első áldozásának.

A gyerekek felkészítésében nagy szerepet vállalt Béres Ágnes hitoktató és segítőtársai: Béres Edina, Muszka Renáta, és Bodnár Viola érrettségiző lányok. A hitoktatótő segítőivel együtt mindent elkövetett, hogy a roma gyerekek megtanulják az imádságokat és bibliai énekeket.

A foglalkozások Lakatos Ilona házában folytak, akit minden gyerek, beleértve a hitoktató lányokat is, Icu mamának hív. Ezek a gyerekek az idei tanévben iskolába is jártak. Többségük megtanult írni és olvasni. Lakatos Tibor, Lakatos Arám, Demeter Melinda, Fekke Livia, Pap Sándor pedig 4-es, 5-ös tanulók voltak.

Attila atya elmondott egy mesét az első áldozóknak, amelynek a mondanivalója az, hogy a szeretet csak úgy nyer értelmet, ha megosztjuk valakivel. Gitárszó, 16 torokból áradó ének bizonyította, hogy így igaz. A roma gyerekekkel együtt három magyar gyerek is első áldozó volt.

A roma elsőáldozók.

A misén a roma gyerekek mellett részt vettek a szüleik is. Látni kellett azt a boldogságot, amely a szülői arcokon ragyogott. A meghatottság könnyeit sem szűgyelte senki. A mise befejezése után a gyerekeket a templom udvarán terített asztal várta, amelyen sütemény, üdítők, szendvicsek és kakaóskávé volt. Nem kellett senkit hosszasan kínálgatni.

Szeretném remélni, hogy ezeknek a gyerekeknek követői lesznek nemcsak Koncházán, hanem Kárpátalja több roma közösségében is, mert a hit, és legfőképp az egymás iránti szeretet tudja csak megváltoztatni a gádzsók (nem romák) és romák több évszázadban gyökerező idegenkedését egymástól.

Horvát Bertalan.

Romák Sztrabicsón

A Csongorral szomszédos Sztrabicsón szintén élnek romák. Itt tizennyolc ház található, amelyben kb. 120 roma él. Régen itt is őseik mestereségét, a vályogvetést folytatták.

Ma már igyekeznek alkalmazkodni a kialakult gazdasági élethez. A Sztrabicsói romák már felismerték, hogy csak a földművelés által evickélhetnek ki ebből a nehéz életből.

Ezért bírójuk, Horváth Vlagyimir, aki egyben a községi önkormányzat képviselője, mindent elkövetett, hogy a tábor lakóinak földet adjanak.

Minden egyes roma család 25-50 ár földdel rendelkezik. A csongori tábortban nincs egy ló sem, itt viszont majdnem minden család rendelkezik lóval. A ló létfontosságú szerepet tölt be a roma családok életében. Segítségével művelik meg földjeiket. Ezenkívül fémhulladék és gyógynövények gyűjtésében is nagy segítség. A gyógynövényeket Munkácsra szállítják szekereken, amiért pénzt vagy ételmisszert kapnak.

Minden roma család igyekszik lóra és szekerre szert tenni. Földjeiken igyekeznek megtermelni a télire valót. Igyekeznek annyi burgonyát és zöldséglélet termelni, hogy véteményezésre is maradjon.

A romák többségének háza szép, rendezett. Néhány udvaron szőlőlugas is van. Több roma család apróüzággal is rendelkezik.

A romák szeretik és megbíznak bírójukban. Ezt semmi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy Vlagyimir már huszonnyolc éve gyakorolja ezt a megbízást.

A romák igyekeznek úgy élni mint szomszédjaik, az ukránok.

A viszony a romák és a nem roma lakosság között baráti. Kölcsönösen kisegítik egymást.

Horvát Vlagyimir, a sztrabicsói romák bírója.

Hogy bíznak a romákban a bizonyítja az is, hogy Horváth Vlagyimir a gyászkocsi hajtója. Udvarán áll a gyászkocsi.

A tábor legidősebb embere, az 1931-es születésű Murzsa Árpád, aki gyerekkorában átélte a gyűjtőtábor borzalmaikat. 1944 tavaszán a táborból többedmagával elvitték a Munkácsra lévő gettóba, ahol több, mint négy hónapot töltött.

- A felgyűzők magyarok voltak, és elég jól viselkedtek velünk – emlékszik vissza Árpád bácsi. — Sokat éhezünk, mert enni alig adtak nekünk. Szeptember végén, amikor a gettó vezetői már tudták, hogy a szovjet hadsereg közeleg, teherautókra raktak minket, és elvitték Pósházára kukoricát törni, és otthagytak. Így menekültem meg a haláltól.

Murzsa Árpád, mindig optimista, habár 35 évi munka után, mindössze 47 hrívnya nyugdíjat kap.

A sztrabicsói roma gyerekek járnak iskolába. Szüleik tudják, hogy a mai életben nagy szükség van a tanult romákra, ezért igyekeznek gyerekeiket iskoláztatni.

Náci Bertalan

Rostás – Farkas György

Amikor hasadt lélekkel belső emigrációba kényszerülök, ilyenkor az emlékezés ad új erőt az újrakezdéshez. Gondolatban felkeresem gyermekkorom színtereit – Újkígyóst, Eleket, Medgyesházát – melynek makulátlan tisztasága felvázolt ismét „felnőtt” világom szobrászatát.

Ez a világ a cigányság, cigányságom világa, amelybe beleszülettem 1949-ben, Békés megyében, Újkígyóson.

Tagadás nélkül vallom és vállalom a perifériára szorult és kényszerült életformát, amely talán a másságunkból ered és visz a sorsatlanságba.

Az évszázadok sérelmein túllépve lehet és kell megteremteni a békét, amely gyökereket ad és erőt az újrakezdéshez. Bűn lenne elszakadni a gyökerektől, melyek megőrzésével és továbbvitelével lehet és kell megfogalmazni céljainkat és törekvéseinket. Cigányságom vállalása, kultúránk, hagyományaink, nyelvünk ápolása nem csak szervezetek feladata, hanem az egyének szuverén joga. A kihálóban lévő kultúra nagykövete csak az ember lehet, aki méltósággal tudja népét szolgálni.

Tiétek a szívem Tumaroj muro jilje

A cigány gyermekvers mostanában új vaskorát annak minden gyötrelmével, tisztaságával, érdemességével. Jó példa rá Rostás – Farkas György e kényelvi szép könyve, amely a Tiétek a szívem? Tumaroj muro jilje címet kapta. Ha csak magyarul olvassánk, éppen a lényege veszne el. Aki ezeket a írta az először cigány csal. azután magyarországi cigány. S, hogy mennyire cigány gyerekek Rosztás Farkaséi, jól igazolja, hogy ő fordítja le saját cigányul írott versét.

Anyák napjára

De szép vagy te virágos, Viszlek anyám asztalára, Értünk élő, értünk haló, anyám neked ilyen való.

Te neveltél nagyra minket, ez a virág téged illet – eléd állok szép szerényen, áldásodat szépen kérem.

Kora reggel mezőn jártam, sok szép virágot találtam, tenéked, im le is téptem – maradj még sokáig vélem.

Ha a virág megszólalna, nagyon szép volna a hangja. Édesanyám kedves, drága, élj sokáig boldogságban.

Pa Dejungó Dyes

De szép vagy te virágos, Viszlek anyám asztalára, Értünk élő, értünk haló, anyám neked ilyen való.

Dehara pe mal gelem, Kothe bu luduya kidem, Kaj muri de sidyardem, Lako dyes me opre dem.

Kon man opre baradas, Losh lake me sar te anav, Angla late te tordyuvav, Haj lako dyes opre te dav.

Luluduro andem tuke, Muro dyi vorbij pes tuke, Trajin but bersh av baxtali, Tu muri skumpo dejóri.

Cigány mondások Romane chachipe

1. Szép szavakkal nem lehet jólakni.
Gule vorbendar nástig chályosa.
2. Jó asszony egy forintból kettőt csinál.
Láshi romnyi ande jekh ripuno dáj kerel.
3. Azt az asszonyt kedvelem, amelyik hozzá a kenyeret.
Kasava romnya kamav, savi anel o manro.
4. A jó dal megtisztítja a lelket.
E lashi gilyi zuzharel o jilo.
5. Nem cigánynak hegedülök fizetségért, cigánynak szeretetért.
Gazheske beshavav ande love, romeske ande jileste.
6. Mit ér a fehér tál ha üres?
So mol o parno charo, te naj andre khanchi?
7. Észrevetted, hogy hunnan fúj a szél?
Sama lan ke kathar phurdel e balval?
8. Éhes embernek a romlott krumpli is jó.
Bokhale manusheske vi e nasul bandurka lashij.

Száguld a fekete vonat

Ez egy igazi karriertörténet három fiatalról, akik törzshelyükön találkoztak Budapesten a Royals-hotelben. Fatima, Beat, és Junior két évvel ezelőtt találkoztak, illetve találta egymásra, és ami összehozta őket nem más mint a zene. Mindhárom fantasztikus hanggal rendelkezők. A Kalyi Jag iskola tanulói voltak, tizenkilenc évesek és roma származásúak, helyesebben Fatima félvér. Az ő édesapja Egyiptomból került Magyarországra.

Két évvel ezelőtt részt vettek a Fila Rap Jam fesztiválon, ahol olyannyira megtetszettek mind a szakmai zsűrinek, mind a közönségnek, hogy azóta már két aranylemezzel büszkélkedhetnek, illetve számos fellépéssel, közismertséggel. Dalaikat ők maguk írják és hangszerelik hip-hop-ral stílusban. Témájuk a másságról és szövegéről.

- Pontosan hogyan is találta meg egymásra?

- Körülbelül két éve történt. Egy olyan klubba jártunk, ahol szabad stílusban lehetett zenei aláfestéssel énekelni – mondja Junior

- Hallomásból már tudtam, hogy ki Fatima és hogy milyen jó hangja van – folytatja Beat -, de igazából Junior révén jöttünk össze így hárman.

Eleinte akadályt jelentett, hogy romák vagyunk, de ezt elég hamar sikerült legyőznünk. Tulajdonképpen üzeneteket juttattunk az emberek felé, hogy nem kell elítélni a romákat, hisz nekünk is vannak értékeink. Aki akarja elfogadja, aki nem, de dalainkkal reméljük, hogy sikerül egy kicsit más képet festeni a cigány fiatalokról.

- Mennyiben változott meg az életetek?

- Teljesen. Egyrészt, mert ismertek vagyunk, az utcán

odajönnek hozzánk autogramot, telefonszámot kérnek, másrészt, mert egymás életének részesei lettünk.

- Születek mit szólnak mindehhez? Van egyáltalán rajtatok kívül zenével foglalkozó a családban?

- Csak úgy, mint más roma családokban. Igazi zenész múlttal nem rendelkezünk, valószínűleg mi fogjuk ezt bevinni a családba. Nagyon büszkék ránk a szülein, és amiben tudnak, támogatnak is bennünket. Tudják rólnk, hogy most tényleg azt csináljuk amit szeretünk.

- Miért a Fekete Vonat elnevezés?

- Ez a név illik hozzánk leginkább, mert köztudott, hogy azon a vonaton is becsületes cigány emberek jártak dolgozni és mi is ilyen módon tesszük a dolgunkat.

- Kik segítenek egy-egy klip elkészítésénél?

- Különböző emberektől kapunk ötleteket, de fontos számunkra, hogy saját egyéniségünket sugározza a klip, tehát mi is sokat változtatunk rajta.

- További tervek?

- Fellépések, klippek, külföldi utazások várnak ránk. Nemrég például Belgiumban a Gipsy Kings-szel egy koncerten léptünk fel, és sok biztatást kaptunk tőlük.

Nagyon sok élményt hozunk haza külföldről.

„LUNGO DROM”

Cigány lány a kifutón

Kövári Kriszta nem mondható átlagos pesti cigány lánynak. Ő az Attractive Elite modellügynökség egzotikus top-modell – üdvösköje, aki esténként Naomi Campbell-hoz hasonlóan a kifutók rivalda fényében a firkésző tekintetek elé tárja bájával az adott tervező, illetve cég által kreált ruhákat és ékszereket.

Megdöbbentem: „Nahát ilyen extrém foglalkozású emberke is van közöttünk, romák között?” Modell barátaimon keresztül megtudtam Kriszta telefonszámát, és lehetőséget kértem tőle egy exkluzív interjú elkészítésére. Meglepetten, de örömmel állt a rendelkezésemre.

- Beszéljél a szüleidről és arról milyen gyerekkorod volt?

- Az édesanyám 35 évesen szült engem. Kései gyerekként én voltam az a nagyon várt gyermekalkadás, amiről szüleim álmodoztak. Az édesapám és anyukám között tizenöt év korkülönbség volt. Én is románként érzem magam, és szerintem ez az, ami fontos. Mikor négy éves lettem, édesapám meghalt, édesanyúmmal ketten maradtunk.

- Soha nem volt hátrányod abból, hogy cigány származású vagy?

- Abszolút nem. Sem az általános sem a középiskolában nem. Tudom, hogy én a szerencsés kevesek közé tartozom, és ezért hálás is vagyok.

- Az általános iskola után hová jelentkezted továbbtanulni?

- Én bizonyatosan rossz gyerek voltam, ami jegyeimen is meglátszott, így nem mondhatnám, hogy olyan sok lehetőségem

volt. Kereskedelmi – élelmiszerügyi eladói képesítéssel távoztam a szakiskolából, ahová annak idején találomra jelentkeztem. Azóta már komolyodtam annyit, hogy tovább tanuljak. Szeretnék leérettségizni, és valamelyik főiskolán továbbtanulni, természetesen olyan dolgot, ami mostani foglalatosságomhoz közel áll.

- Hogyan kerültél kapcsolatba a modellkedéssel?

- Tizenkét éves voltam, amikor anyukám elvitt magával divatbemutatókra és stúdiókba. Tanfolyamokat végeztem, melyekről oklevelet kaptam. Aztán később újsághirdetés alapján mentem el egy komolyabb ügynökségre, ahol leszerződöttetek és munkát biztosítottak.

- Édesanyúdnak honnan voltak ezek a kapcsolatai?

- A stúdiók afféle útbiztosítást adtak hogy tisztában legyenek a dolgokkal. Az édesanyám csak kísérő volt, hisz akkor kiskorú voltam. A stúdiókban csináltak rólam teszt fotókat. Anyukám „csak” anyagilag támogatott.

- Fontos, hogy valaki legyen a háttérben, aki anyagilag támogat?

- Nagyon fontos, mert eleve a tesztfotók önköltséges anyagok, melyek összege akár 50 ezer forint is lehet. Valahonnan műszáj ezt elővárazsolni, mert a későbbiekben ezek alapján választanak ki munkára. Egyébként is kell valaki, aki melletted áll. A modell szakma lelkileg teljesen megviseli az embert, kell hogy legyen valaki, akivel megbeszélheted a problémáidat.

- A stúdióban tudják, hogy te cigány vagy. Ők hogyan vélekednek a származásodról? Nem ért, értek negatív diskriminációk e miatt?

- Ez abszolút csak az előnyömré válik, mivel külföldön a félvér lányokat kedvelik. Mindig meg is kérdezik, hogy teljesen magyar vagyok – e és én mindig megmondom, hogy csak félig vagyok az, félig pedig cigány.

- Hogyan telik egy model napja?

- Ez magyarországon egyáltalán nem úgy van, mint nyugaton. Itt nagyon kevés modellnek van állandó munkája. Sokan mást is dolgoznak mellette.

(A folytatás megtalálható a következő számban.)

PEL GAVESKO AGOR

Pel gaveskor agor tordyol le romesko kher. Le romeski romnyi khere-je le cine shavorenca, de chi le grast, chi o rom naj khere. Kaj shaj avel orom? Pel grastengo foro shaj shaj si? Naj kothe. Kaj la kirchimakhi meselya beshel thaj pel. Bari briga siles, ke phadyilas leske vurdoneski rova. Leski romnyi khere pashlyol nasvalyi. Lake cine shavore roven bokhtar, lengo dad pale andej kirichima beshel thaj kerel peski le bute romenca.

Rigate angla amande! O Del te del amen zor, baxti! Pe sastyimaste, pe sastyimaste, pe sastyimasta! – chingarden le rom thaj zhan khere pe shtare pununde bigrastenge, bivurdoneske.

- Katharunto san, phrala?
- Peshtako som. Haj tu phenya, katharutnyi san?
- Pecheski som. Kasko shavo san?
- Mure dadesko shavo som.

- Haj kon-i tuo dad.
- Mure papesko shavo-j.
- Nichi, feri pherasa kerav tusa.

Szavak

ágor (a) h. széle, vége valaminek.
főro h. vásár.
grastengo foró lövászár.
pashlyol eltörök.
pashlyol fekszik.
róvel sir.
bokh n. éhség
pále pedig, vizont.
rig. (a) n. oldal.
Dél h. Isten.
Peshta n. Budapest.
kaj-hoz-hez-höz-, nál-nél.
brisa n. bánat, szomorúság
ke mert.
zór n. erő.
baxt n. szerencse,
boldogság.
sastyimo h. láb
punro (e) h. láb
katharunto – nyi – e?
hová valósi?
papo nagyapa

ВИВЧАЄМО РОМСЬКУ МОВУ

Урок восьмий

Приголосні звуки

У ромській мові 32 приголосні звуки. Вони поділяються на тверді, м'які та мішані.

Приголосні звуки:

Тверді: [д], [т], [тʳ], [н], [л], [р], [к], [кʳ], [х], [ʃ]
М'які: [дʲ], [тʲ], [нʲ], [лʲ], [дж], [ч], [чʳ], [ш], [ж], [ц], [дз], [ʃʲ]
Мішані: [б], [п], [пʳ], [в], [м], [ф], [рʳ], [з], [с]

М'якість приголосних на письмі позначається буквами: я, ю, є, і, ь.

Наприклад:

Годявер [год'авер] - *здібний, мудрий, розумний*
Ахаліпен [ахалі'пен] - *порозуміння*
Бешлярдо [бешл'ардо] - *ослий*
Глярніца [гил'арніца] - *стівачка*
Хутел тейле [хут'ел тейле] - *зскочити*
Кахні [кахні] - *курка*

Вправа 1

Спишіть текст, правильно вставивши пропущені букви.

Баш_вега б'ява, б_вня, мулачагі Ейла тут пат_в машкар о ман_ша. Але ча айсе ман_ша тут дена пат_в, со лен гн лач_іле, со джанен, те шун_н лачі глі. Айсе ман_ша, со ча пал о лове башавен - о ла на ах_льона тіро іло, ані тіро баш_вібен.

У вище наведеному тексті підкресліть букви, що позначають м'які приголосні звуки.

Приголосні звуки за участю голосу та шуму діляться на дзвінкі та глухі.

Приголосні, які утворюються за допомогою голосу та шуму називаються **дзвінкими**.

Приголосні, які утворюються тільки з шуму, називаються **глухими**.

Дзвінкі й глухі приголосні звуки утворюють пари:
Дзвінкі: [б], [д], [дʲ], [з], [ж], [дж], [дз], [р], [рʳ], [в]
Глухі: [п], [т], [тʳ], [с], [ш], [ч], [ц], [к], [кʳ], [ф]

Не утворюють пари:

Дзвінкі: [р], [рʳ], [л], [лʲ], [лʳ], [м], [мʲ], [к], [кʳ], [п], [пʳ], [тʳ], [чʳ]

Звуки [кʳ], [пʳ], [тʳ], [чʳ] у ромській мові являються придиховими.

Вправа 2

Прочитайте слова. Які звуки позначають виділені букви?

Шаїпен (можливість), **н**ав (ім'я, назва), **м**ануш (людина), **б**арпен (гордість), **д**аджавіне (ганьба).

Анекдот Віа І. Крикунова

По Хрещатику їде автобус, на якому написано: "Циганський музично-драматичний театр "Романс". Водій автобусу помічає, що один з перехожих, прочитавши напис на автобусі, зненацька кидається наздоганяти його, що-сили розмахуючи при цьому руками. Зупиняємось. Захеканий гаджо, підбігши до автобусу, звертається до ромів з такими словами: "Люди добрі! Мої родичі живуть у місті Торез Донецької області. Там уже місяць не працює ні телеграф, ні пошта, бо відключена електрика. І я ніяк не можу відправити туди листа. Тому я Вас дуже прошу передати мого листа по Вашій циганській пошті, бо кажуть, що вона, нібито, працює швидше, аніж кур'єрська."

РОМАНІ ЯТ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства

Реєстраційне свідоцтво Зт 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Свєнія Навроцька**

Редакція не завжди підписує авторів. За точністю наведених фактів відповідальне лежить на авторі. Редакція зберігає за собою право виправити мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Ят"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м. Ужгород, вул. Тельмана, 1/48а, телефон 1-58-05.
E-mail: romaniyat@mail.uzhgorod.ua

Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Фуська 13.
Умовн. друк. арж. 2,5 Тираж 2500. Зам. № 1719

Сонце, вітер і місяць

Індійська народна казка

Була собі колись мати Зірка, і мала вона трьох дітей - Сонце, Вітер і Місяць.

От якось виріядилися Сонце, Вітер і Місяць до дядька Грома в гості.

Зібралися й пішли. А мати лишилася вдома на господарстві.

Сонце та Вітер були невдячні діти, думали тільки про себе. В гостях вони добре наїлися, а про матір і не згадали.

А Місяць був добрий син, чуйний, сердечний. Щоразу, як до столу подавали нову страву, він ховав трохи й для матері.

От вернулися діти додому, мати їх і питає:

- Чим вас там пригощали? А мені ви принесли що-небудь?

Сонце відповідає:

- Я наїлося досхочу, а тобі нічого не принесло. Хіба ж я задля цього в гості ходило?

Вітер каже:

- Я до дядька теж не за тим у гості ходив, аби додому щось нести. Зате сам я добре пообідав.

А Місяць виклав на стіл усе, що приніс із собою. Вийшов такий обід, якого в їхньому домі ніколи не було.

Тоді Зірка повернулася до Сонця та й каже:

- Ти думало тільки про себе, щоб тобі добре було. За це я зроблю твоє проміння таким палючим, що люди, побачивши тебе, заплющуватимуть очі й закриватимуть голови.

Потім Зірка мовила до Вітра:

- І ти такий самий жадібний; про матір теж не згадав. То вий же тепер палючою спекою. Ніхто тебе не любитиме, всі одвертатимуться від тебе.

А Місяць Зірка лагідно сказала:

- Любий мій сину! Ти не забудь про матір, подбав про неї. Ти будеш ясным і прохолодним, і всі люди любитимуть тебе.

Ось чому індійське сонце таке гаряче, вітер такий палючий, а місячні ночі - ніжні й прохолодні.

Переклад з ромської Аладара Адама.

Кгам, Балвал ай о Чгон

Індіцко параміса

Сас песке варекана дай Черхень, сас ла трін чаворе - Кгаморо, Балвал ай о Чгоноро.

Опрепен урде о Кгам, Балвал ай о Чгон ай гейле ке пенгеро нано Перумос анде гості. Ай е дай ачляс кгейре.

О Кгам ай е Балвал сас найлаче чгаве, вон думіннас чак прейгал песте. Анде гості вон мішто хале ай піле а палленгері дай на думіненас.

О Чгоноро сас лачо чгаворо,

ілескоро. Кана ов халас варесаво хабен ов міндік гарувелас прейгал пекскері дай.

О чгаве авіле кгейре, ай е дай пгучел лендар:

- Со тумен діне техан анде гості? А манге туме андан варесо?

О Кгам пгенел:

- Ме халем зоралес бут, а туке кганчі чі андем. Со ме прейгал ада гейльом андо гості?

Е Балвал пгенел:

- Віме сімас ко нано андре гості. Халем чгалілем ай туке ніч на андьом.

Ай о Чгоноро саворо тгодя про скамін со андя пега. Шукар техан про скамін сас. Пгенел е Чархень ле Кхамореске:

- Ту ча пал туце думінегас, гой туке мішто тавел. Вашкада ме тіро керадіпен керава айсо зорало. Гой о мануша кана дікхена про небос о якга міндіг корарена андре.

Пала кодо пгенел е Чархень ла Балваляке:

- Ві те сан касаво жажвало; пал тірі дай бістердан. Ніко тут на камела, саворе тгугар пген одвісарена.

Ле Чгонореске е Чархень шукарес пгенел:

- Драго міро чгаворо! Ту пал манде на бістердял, ту думінес пал манде. Ту авеса міндік майшукаредер тай цера шудро. Саворе мануша тут камена.

Вашкада індіцко кгаморо зоралес пгабардо, е балвал лабарел, а чгонескере ратя - ловке ай цера шудре.

Романе чачіне

1). О кгас на сїтілас те джал кай ле граста.

Сіно не їде до коней.

2). О Дел джанел ке тут состар марел.

Бог знає за що карас.

3). Бахтало мануш сї кодо, каске лачо леско нямю.

Щаслива людина, в котрої хороша родина.

4). Е фамілія мішто траїл, те ле пграла скгаврес камен.

Сім'я живе добре, якщо брати один одного люблять.

5). Анде саво кхер най чавора, котге най бахт. *Якщо в домі немає дітей, нема й щастя.*

6). Сар сї о мануш барардо, каде камел те траїл. *Людина живе так, як її виховували.*

7). Най кодї дей, саві ле чаворес дел кай о стрейне. *Кодї е дей саві ле чаворес барарел.*

Не та мати, що лишає свою дитину на чужого, а та котра сама виховує дитя.

8). Коркоре манушес джівлен нане.

Самому важко жити.

9). Пекскоро рат гін пекскоро рат.

Своя кров є своєю кров.

10). Пген тіре пгралеске пал тірі лощ, барола дувар, пген леске пал тірі дугк, цїкньола епаш.

Подіпис з братом своєю радістю - стане подвійною, подіпис з ним своїм боєм - стане меншим.

Кросворд

Назви вказаних стрілками предметів потрібно вписати ромською мовою у відповідні клітинки.

Відповіді надсилайте на адресу редакції, заповнивши та вирізавши кросворд. Читача, який першим надішле правильні відповіді до 1-го липня, чекає чудовий приз!

Вітаємо чергового переможця конкурсу кросвордів! Ним стала учениця 5-го класу Ужгородської ЗОШ І-ІІ ступенів №13 Піжу Діана.

Відповіді на кросворд, надрукований у №6 (18):

1. Папуча. 2.Цоха. 3. Бай. 4. Візитка. 5. Стаді. 6. Гад. 7. Брічнарї. 8. Капца. 9.Крепа.